

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblických věd

Duch svatý v Janově evangeliu

Diplomová práce

ŠÁRKA SMÝKALOVÁ

OLOMOUC 2012

Vedoucí práce: Doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.
Obor: Křesťanská výchova, kombinované studium

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Šárka Smýkalová

Děkuji Doc. Dr. Petru Marečkovi, Th.D., za odborné a trpělivé vedení práce a jeho rady, podněty a připomínky.

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 Předmět a cíl práce.....	6
1.3 Metoda a struktura práce.....	9
2. Evangelium podle Jana	11
2.1 Okolnosti vzniku Janova evanelia	12
2.1.1 Autor evangelia.....	12
2.1.2 Místo a doba sepsání.....	15
2.1.3 Adresáti.....	16
2.2 Strukturální uspořádání, literární a teologický charakter.....	16
2.2.1 Strukturální uspořádání.....	16
2.2.2 Literární a teologický charakter	18
2.3 Jan a synoptikové.....	20
3. Duch svatý	22
3.1 Duch svatý ve SZ.....	22
3.2 Duch svatý v NZ.....	25
4. Výklad Duch svatý v Janově evangeliu	32
4.1 Svědectví Jana Křtitele (J 1,32-34).....	32
4.1.1 Text a kontext	32
4.1.2 Výklad.....	33
4.1.3 Shrnutí.....	34
4.2. Rozmluva s Nikodémem (J 3,1-15.34)	34
4.2.1 Text a kontext	34
4.2.2 Výklad.....	35
4.2.3 Shrnutí.....	39
4.3 Uctívání v Duchu a pravdě (J 4, 23-24).....	40
4.3.1 Text a kontext	40
4.3.2 Výklad.....	41
4.3.3 Shrnutí.....	42
4.4 Duch dává život (J 6,63)	43
4.4.1 Text a kontext	43
4.4.2 Výklad.....	44
4.4.2 Shrnutí.....	44
4.5 Vystoupení o slavnosti stánků (J 7,37-39).....	45
4.5.1 Text a kontext	45
4.5.2 Výklad.....	46

4.5.3 Shrnutí.....	47
4.6 Výroky o Duchu svatém – Paraklétovi	47
4.6.1 Paraklét zaslíben jako dar Otce (J 14,15-17)	48
4.6.1.1 Text a kontext	48
4.6.1.2 Výklad.....	48
4.6.1.3 Shrnutí.....	50
4.6.2 Paraklét má všemu naučit a vše připomenout (J 14,26)	51
4.6.2.1 Text a kontext	51
4.6.2.2 Výklad.....	51
4.6.2.3 Shrnutí.....	52
4.6.3 Paraklét vydá svědectví o Ježíšovi (J 15,26-27)	53
4.6.3.1 Text a kontext	53
4.6.3.2 Výklad.....	53
4.6.3.3 Shrnutí.....	54
4.6.4 Paraklét usvědčuje z hříchu, spravedlnosti a soudu (J 16,7-11)	55
4.6.4.1 Text a kontext	55
4.6.4.2 Výklad.....	55
4.6.4.3 Shrnutí.....	56
4.6.5 „Duch pravdy“ má uvést do pravdy zjevené Ježíšem (J 16, 12-15)	57
4.6.5.1 Text a kontext	57
4.6.5.2 Výklad.....	58
4.6.5.3 Shrnutí.....	59
4.7 Ježíšova smrt (J 19,30).....	59
4.7.1Text a kontext	59
4.7.2 Výklad.....	59
4.7.3 Shrnutí.....	60
4.8 Zjevení v Jeruzalémě (J 20,21-22).....	60
4.8.1 Text a kontext	60
4.8.2 Výklad.....	61
4.8.3 Shrnutí.....	63
5 Závěr	64
Bibliografie	66
Použité elektronické dokumenty.....	68
Seznam zkratek.....	69

1. Úvod

1.1 Předmět a cíl práce

Janovo evangelium mnoho vypovídá o působení Ducha a bývá označováno jako evangelium duchovní. Dalo by se říci, že je na příchod Ducha zaměřeno, protože Duch svatý zde zastává významnou roli. Toto téma přímo vybízí ke zpracování.

Zmínky o Duchu jsou v Janově evangeliu pomocí dvou výrazů - *pneuma* „duch“ (J 1,32.33; 3,5.6.8.34; 4,23-24; 6,63; 7,39; 11,33; 13,21; 14,17.26; 15,26; 16,13; 19,30; 20,22) a *paraklétos* „utěšitel, přímluvce, zastánce“ (J 14,16.26; 15,26; 16,7). Na základě těchto výskytů lze vymezit v Janově evangeliu 9 perikop, které pojednávají o Duchu svatém, jejichž výklad je hlavním záměrem této práce.

Ve třech případech slovo duch nepojednává o Duchu svatém, ale o události, která se Ježíše dotýká.

V J 11,33 je Ježíš zvláštním způsobem dojat – sloveso „*embrimasthai*“ ve svém základním významu znamená projev hněvu (*gesto*). V případě J 11,33 je spojeno s doplněním „*en pneumati*“ (v duchu).¹ Nutno zde poznamenat, že ekumenický překlad Bible zde užívá velké písmeno „D“ (V Duchu),² zatímco liturgický překlad užívá správně „d“ malé.³ „*Embrimasthai en pneumati*“ znamená totiž zvláštní rozechvění, ne soucit nebo výraz lidské náklonnosti, ani odkaz na Ducha svatého. Je to spíš zklamání dárce života vzhledem k moci smrti, především k lidské nevěře,⁴ které u něj vzbuzuje značné „rozčarování“ a hluboké hnutí v duchu.⁵ Rozechvění Ježíše v duchu je rovněž obsaženo ve v. J 13,21, když Ježíš předpověděl Jidášovu zradu. Opět zde není odkaz na Ducha svatého, ale spíše niterné rozechvění nad bolestí ze zla světa – světa, který ho odmítá.⁶ Vzhledem k tomu, že tyto perikopy neobsahují sdělení o Duchu svatém, nebudou v práci vykládány. Třetí případ, kde není zmínka o Duchu svatém, je v popisu události Ježíšovy smrti J 19,30, o níž ještě pojednáme a bude ve výkladu vyložena.

Pro lepší porozumění danému tématu je důležité vědět o Duchu něco z pohledu teologie, kterou se nám evangelista snažil vyložit. Cílem práce, jak již bylo zmíněno

¹ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 362.

² *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad.* (včetně deuterokanonických knih), 12. vyd., 2006, str. 140.

³ *Nový zákon*, Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové vulgátě, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003², str. 322.

⁴ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 115.

⁵ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 352.

⁶ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 331.

výše, bude předložit výklad perikop v Janově evangeliu, které vypovídají o Duchu svatém. O Duchu se zde hovoří ve vztahu k Ježíši. V první části evangelia jsou výpovědi o Duchu odlišné od výpovědí v druhé části. Duch je do 12 kapitoly nazýván „Duchem“ (pneuma), je popisován podobně jako ve SZ, jako oživující síla dávající lidem schopnost víry. Druhá polovina evangelia, která začíná řečmi na rozloučenou, již mluví o Duchu jako o Přímluvci a jeho činnost má osobní ráz (výjimkou jsou dvě zmínky v J 14,26 a 20,22). Jen v Janově evangeliu je Ježíš tím, kdo Ducha dává a postupně nám evangelista zjevuje stále intimnější vztah Ježíše a Ducha.

Začátek evangelia zakládá vztah mezi Ježíšem a Duchem. Ježíš jako chrám slávy je plný Ducha, není jím veden (jak zmiňují synoptikové) a Duch na něm zůstává. Dar Ducha, který je ve SZ připisován pouze Bohu, je teď připsán Ježíšovi, on je tím, kdo křtí Duchem. Ježíš dává Ducha ve slově, slovo a Duch jsou v evangeliu nastíněny jako táž skutečnost. „Slova jsou Duch a jsou život“ (J 6,64) – slovo bez Ducha nemůže dát život, Duch je ten, kdo oživuje. Ježíš požádá Otce, aby seslal Ducha - jiného Přímluvce, který uvede učedníky do plné pravdy. Ve slovech loučení s učedníky sám Ježíš hovoří o aktivitě Ducha v době, kdy už s učedníky nebude. Působení Ducha je zárukou pravdy nejen pro apoštoly, ale je prohlubujícím a pokračujícím poznáním pravdy po celou „dobu Ducha“ (dobu církve). Jeho působení je zaměřeno na budoucnost, na poznávání Ježíšova poselství. Duch totiž nepřináší žádné nové poselství, pouze uvádí do plnosti pravdy, která osvobozuje a prohloubení poznání Ježíšova díla. Ježíš připravuje učedníky na svůj odchod, ale po jeho odchodu nelze říci, že bude působit pouze Duch. Ježíš se vrátí k Otci, ale brzy zase přijde, bude to přítomnost v nepřítomnosti, která je vázána na Ducha. Jde o přítomnost čistě vnitřní a duchovní, v níž je Ježíš přítomen, což je možné jedině díky Duchu, který člověku připomíná v nitru Ježíšovo učení. Postupně, jak se začíná přibližovat hodina Ježíšovy smrti, jsou v evangeliu zmínky o Duchu jako o daru. Ježíš je tryskajícím pramenem tohoto daru Ducha, který ovlaží duši věřících a ti se jedině tak stanou skutečnými věřícími. Dar Ducha se vztahuje k Ježíšově „hodině“, která může být problematickým bodem evangelia. Ježíšova „hodina“ je jeho smrt nebo vzkříšení? „Předal svého Ducha“ (J 19,30) znamená popis okamžiku smrti, kdy vydechl naposled nebo je to „vydání Ducha“ skupince pod křížem, která symbolicky zastupuje společenství, jako přechod k nové době, kdy Duch je dán v plné míře, a z Ježíšova boku nepřestanou téct prameny vody živé? Jan poukazuje na nutnost života ve spojení s Duchem jako principem, z něhož se rodí jakákoliv činnost. Toto vědomí přítomnosti Ducha je potřeba prožívat neustále. Díky zvnitřnění Ježíšových slov

a přítomnosti Ducha v nitru člověka, je Ježíš a s ním i Otec přítomen v člověku a jen tak je člověk schopen „vidět.“ Janovo evangelium je napsáno pro církevní komunitu, pro její růst ve víře v Kristu skrze Ducha.

Ve všech kulturách lidstva můžeme zaznamenat představy o nejvyšší duchovní bytosti, nějakou zkušenost s božstvem v nejrůznějších podobách ať už v kultu či osobním prožívání. To je duchovní bohatství lidstva všech dob. Oživující dech Boží starozákonní doby je znamením, že náš dech je z Božího dechu, náš život z Božího života a náš duch z Ducha Božího. Člověk je tvor oživený dechem – Duchem Božím. Duch Boží vyjadřuje život, Slovo se pak stává prostředkem Božího sdělení.

Základním pramenem pro zpracování tématu o Duchu svatém se pro nás stává Písmo svaté,⁷ zejména Janovo evangelium, protože v tomto evangeliu osobnost Ducha vystupuje zřetelněji než u synoptiků.

Velkou pomoc nalezneme v několika biblických slovnících, jejichž autory jsou A. Novotný *Biblický slovník*,⁸ J. D. Douglas *Nový biblický slovník*,⁹ J. Heriban *Průručný lexikón Biblických vied*,¹⁰ X. L. Dufour *Slovník Biblické teologie*.¹¹

Při interpretaci evangelních perikop týkajících se Ducha svatého nám poslouží komentáře jak v českém jazyce, tak v jazyce anglickém, italském a německém. Z komentářů, které jsou dostupné v českém jazyce použijeme komentář, jehož autorem je F. J. Moloney s názvem *Evangelium podle Jana*,¹² dále komentář F. Porsche *Evangelium sv. Jana*.¹³ Čerpat budeme rovněž z komentářů v anglickém jazyce, jejichž autory jsou C. K. Barrett,¹⁴ D. A. Carson,¹⁵ G. R. Beasley-Murray,¹⁶ v jazyce německém je to autor A. Wikenhauser,¹⁷ v italském S. Fausti.¹⁸

⁷ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. (včetně deuterokanonických knih), 12. vyd., 2006.

⁸ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, Praha: Edice Kalich, 1956.

⁹ J. D. DOUGLAS, ed., *Nový Biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 1996.

¹⁰ J. HERIBAN, *Průručný lexikón Biblických vied*, Bratislava: Don Bosco, 1994².

¹¹ X. LEON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1981⁵.

¹² F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, Sacra Pagina 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

¹³ F. PORSCH, *Evangelium sv. Jana*, MSKNZ 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

¹⁴ C. K. BARRETT, *The Gospel according to St John*, London: SPCK, 1996.

¹⁵ D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, PNTC, Leicester – Grand Rapids, MI: Inter-Varsity Press – Eerdmans, 1991.

¹⁶ G. R. BEASLEY-MURRAY, *John*, WBC 36, Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1999.

¹⁷ A. WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, RNT 4, Regensburg: Pustet, 1961.

¹⁸ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, Bologna: EDB; Milano: Ancora Editrice, 2004.

Pro větší porozumění nám pomůže encyklika Jana Pavla II. *Dominum et vivificantem*¹⁹ a další dostupná literatura pojednávající o Duchu svatém od autora J. Zumsteina *Slovo v setmělém světě*,²⁰ T. Ivančiče *Život ze síly Ducha a modlitby*,²¹ E. Vella *Duch svatý – pramen života*.²²

Důležitost úlohy, kterou má ve čtvrtém evangeliu Duch svatý, neustále dává podnět k novým článkům a knihám (E. Franck, *Revelation Taught: The Paraclete in the Gospel of John*; G. M. Burge, *The Anointed Community: The Holy Spirit in the Johannine Tradition*; C. Bennema, „*The Power of Saving Wisdom: An Investigation of Spirit and Wisdom in Relation to the Soteriology of the Fourth Gospel*“), ty však nejsou na našem trhu dostupné.

1.3 Metoda a struktura práce

V této práci budou postupně vykládány jednotlivé perikopy Janova evangelia, ve kterých je zmínka o Duchu svatém.

V Úvodu, který je první kapitolou, představujeme volbu tématu, cíl práce, seznámení se základní literaturou, ze které budeme čerpat, stanovení metody a struktury práce.

Ve druhé kapitole zmíníme základní informace o Janově evangeliu. Tato kapitola má tři podkapitoly. V první podkapitole budeme seznámeni s autorem evangelia, s místem, dobou sepsání a historickými souvislostmi. Druhá podkapitola předloží strukturální uspořádání, literární a teologický charakter evangelia. Ve třetí podkapitole popíšeme vztah Janova evangelia a synoptiků.

Třetí kapitola je věnována tématu Duch svatý. Tato kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly. Náplní první podkapitoly je Duch svatý ve Starém zákoně a druhá podkapitola hovoří o Duchu svatém v novozákonním pojetí.

Hlavní částí této práce je pojednání čtvrté kapitoly. Zde budou vykládány jednotlivé perikopy Janova evangelia, které se zmiňují o Duchu svatém. Nejdříve seznámíme s úryvkem, který bude předmětem našeho zájmu, tzn. bude uvedeno znění

¹⁹ JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, Encyklika Jana Pavla II. O Duchu svatém v životě církve a světa z 18. května, 1986, Praha: Zvon, 1997.

²⁰ J. ZUMSTEIN, *Slovo v setmělém světě*, Třebenice: Mlýn, 1995.

²¹ T. IVANČIČ, *Život ze síly Ducha a modlitby*, Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 2005³.

²² E. VELLA, *Duch svatý – pramen života*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

textu podle ekumenického překladu Bible.²³ Dále se pokusíme vyložit text pomocí různých komentářů k Janovu evangeliu, abychom se co nejvíce dokázali přiblížit době, kdy bylo evangelium sepsáno, a lépe tak pochopili jeho záměr. Po výkladu každé perikopy se pokusíme o stručné shrnutí rozebíraného textu.

Poslední, pátou kapitolou této práce bude Závěr, který nabídne shrnutí poznatků, ke kterým jsme v průběhu naší práce dospěli.

²³ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. (včetně deuterokanonických knih), 12. vyd., Praha: Česká biblická společnost, 2006.

2. Evangelium podle Jana

Janovo evangelium je čtvrtým kanonickým evangeliem. Prolog připomíná začátek Bible a prezentuje Ježíše jako věčné Slovo Boží, které se stalo člověkem a žilo mezi námi. Jak to kniha sama o sobě říká, bylo evangelium napsáno tak, aby jeho čtenáři uvěřili, že Ježíš je slíbený spasitel, Syn Boží a skrze víru v něho mohli žít. Pouze v tomto evangeliu je výslovně řečeno, že Ježíš je Bůh (J 1,18; 20,28).

Evangelium zastupuje prvotní tradici a existuje nezávisle na zbývajících třech evangeliích, která jsou vzájemně propojena nápadnými společnými rysy. Janovo evangelium se odlišuje jazykem, slohem a do velké míry i obsahem.²⁴ Janovská tradice má své kořeny v židovské Palestině, přestože v době, kdy dostávala svou literární podobu, není pochyb o vlivu aktuálních dění té doby.²⁵ Evangelium ukazuje dějinný vývoj a situaci křesťanství koncem 1. století.

První harmonii čtyř evangelií sestavil Tacián na konci 2. století pod názvem Diatessaron, což znamená, že prvotní církve ho považovala za jedno z evangelií a neviděla jeho odlišnost. Klement Alexandrijský jej nazval „duchovní evangelium“.²⁶ Hodně pozornosti je věnováno právě pojednáním o významu Ducha svatého, nauka o něm je u Jana nejrozvinutější. Evangelium je nejen zdrojem informací o Ježíšově životě, ale zároveň podává i výklad Ježíšova života, aby byla ukázána podstata jeho osoby a objasnění významu jeho působení na zemi, aby byl představen čtenářům Ježíš nejen jako Mesiáš, ale jako Bůh (J 20,28). Mnoho učenců se domnívá, že janovská literatura mluví více o historii raně křesťanské obce a málo o historickém Ježíši. Jan proniká velmi rychle k „jádro teologie“ díky přímým obrazům a metaforám. Jak už bylo zmíněno, Janovo evangelium je, jako i jiné, závislé na svém prostředí. Křesťanství se rozšířilo ve světě proniknuté řeckou (helénistickou) kulturou.²⁷ Jan ve svém evangeliu zpracovává aktuální tematiku, složitou situaci křesťanství, které stojí proti židovským sektám (esséni, mandejští, kumránští) a hlavně proti gnostikům. Dokétská gnóse tvrdila, že Ježíš měl jen zdánlivé lidství a proto Jan líčí Krista jako Slovo, Pravdu a Duch svatý je tím, kdo uvádí do Kristovy pravdy. Slova prologu o vtělení Slova (1,14) nebo skutečnost Ježíšovy smrti (19,34) mohou být proti doketismu namířeny.²⁸ Dále

²⁴ P. POKORNÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 51.

²⁵ J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 236.

²⁶ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 107.

²⁷ *Nový Zákon*, str. 280.

²⁸ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 108.

pak určité zdůrazňované body v evangeliu se můžou jevit jako touha po vyvrácení mylných a nepřátelských názorů Židů na Ježíše nebo uvedení přílišné úcty k Janu Křtiteli na pravou míru.²⁹ Jan klade důraz na prožívání eschatologických požehnání v přítomnosti,³⁰ což znamená, že již nyní jsme skrze víru dětmi Božími. Není důležité klanět se Bohu v chrámě, ale v Duchu a Pravdě. Pravda je u Jana sama Boží skutečnost. V kapitolách 13 – 17 se obrací na čtenáře, o kterých se předpokládá, že mají základní poznatky o Kristu. Chce pomoci čtenáři k plnějšímu životu z víry v Ježíše Krista. K jeho hlubšímu poznání zachycuje detaily a slova z Ježíšova života, pro utvrzení ve víře popisuje sedm zázraků - znamení, která mají vzestupnou gradaci: proměnění vody ve víno (2,1-12), uzdravení syna královského úředníka (J 4,43-54), uzdravení chromého od narození (5,1-18), rozmnožení chlebů (6,1-15), chůze po jezeře (6,16-21), uzdravení slepého od narození (9,1-12), vzkříšení Lazara (11,17-44).³¹ Vyniká originalita jeho nauky a mluví jazykem svých současníků. Zvláště dualistické pojmy jsou u Jana společné se spisy nalezenými v Kumránu, což ovšem nemusí znamenat bezprostřední závislost.³²

2.1 Okolnosti vzniku Janova evangelia

2.1.1 Autor evangelia

Čtvrté evangelium svého autora výslovně nezmiňuje. Podle J 21,20-24 vystupuje autor anonymně jako „učedník, kterého Ježíš miloval“ (J 13,23) nebo je uveden jako „jiný učedník“ (J 18,15). Autor možná záměrně neuváděl své jméno, protože chtěl dosáhnout zamýšleného účelu - soustředit se na samotného Krista. Církevní tradice od 3. století až do začátku 19. století ztotožňuje s tímto bezejmenným učedníkem, apoštola Jana, syna Zebedeova, bratra Jakuba Staršího. Od roku 1820 byl vznik evangelia datován až do roku 150 a tím bylo autorství Janovo zpochybněno. Od té doby především racionalističtí badatelé zaujímali podobné názory a vznik evangelia datovali v pozdějších desetiletích 2. století.³³ Co se tedy dozvídáme o milovaném učedníku? První zmínka o něm se objevuje při poslední večeři (13,23), které, jak je uváděno,

²⁹ J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 384.

³⁰ D. A. CARSON & D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, str. 240.

³¹ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 107.

³² L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 108.

³³ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 109.

se účastnili výhradně apoštolové (Mk 14,17, Mt 26,20, Lk 22,14). To by mohlo znamenat, že tento učedník byl jedním z Dvanácti. Dále je zmíněno, že stál u Ježíšova kříže a byl tím, kterému Ježíš svěřil svou matku (J 19,26). Pravděpodobně dosvědčuje i Ježíšovu smrt (J 19,35) a s Petrem běžel velikonočního rána k hrobu (J 20,2).³⁴ Spolu s Petrem a Jakubem patřil do skupiny Ježíšových učedníků, kteří byli od ostatních výrazně odlišeni (Mk 5,35; 9,2; 14,33). Petr a Jan byli posláni připravit poslední večeři (L 22,8) a víme, že Jana s Petrem spojovaly nejen společné prožitky, ale i přátelství (Sk 3,1-4,23, Mk 5,37). Petr, Jakub a Jan jsou Pavlem nazváni sloupy církve (Ga 2,9). Jakub zemřel mučednickou smrtí roku 44 po Kr. a od Petra je tento „jiný“ učedník odlišen. V těchto případech se nám jeví milovaný učedník jako apoštol Jan. Výraz milovaný učedník se ovšem v mnoha případech stal důvodem, proč je Janovo autorství zpochybňováno. Objevuje se náznak zvýraznění vlastní výjimečnosti tím, že někdo sám sebe nazve „učedníkem, kterého Ježíš miloval.“ Spíše by tak nazval někoho jiného. Podobně se mluví i o tom, že člověk, který napsal, že Ježíš byl v náručí Otcově (J 1,18), by stěžl napsal, že on sám byl v náručí Ježíšově (J 13,23). Tyto argumenty jsou však proti křesťanské zkušenosti. Pokud autor tvrdí, že ho Ježíš miluje, nijak nenaznačuje, že by ostatní miloval méně nebo vůbec. Ten, kdo si hluboce uvědomuje svůj hřích, zároveň zakouší i vliv Boží milosti a s určitostí bude o sobě mluvit jako o někom, koho Bůh v Kristu miluje.³⁵ V porovnání zde máme i text sv. Pavla, který píše: „...který si mne zamiloval a vydal sebe samého za mne“ (Gal 2,20). Nahlédneme na některé další uváděné důvody, které zpochybňují Janovo autorství. Tvrzení, že Jan, syn Zebedeův byl nevzdělaný Galilejec a příběhy se odehrávají v Judsku. Je známo, že Jan v době, kdy knihu psal, žil několik desetiletí mimo Galileu a to nejen v Judsku, ale i v Efezu. K Janovu vzdělání lze snad říci tolik, že pocházel ze zámožnější rodiny (jeho rodina vlastnila loď a zaměstnávala druhé), čímž nelze vyloučit, že se Janovi dostalo snad i nadprůměrného vzdělání. Tvrzení, že díky jeho vznětlivé povaze (Jan a jeho bratr Jakub byli Ježíšem nazváni „Syny hromu“) se nemohl stát apoštolem lásky, by znamenalo popření proměňující síly Ducha Svatého. Další zpochybňující důvod je na základě úryvku J 18,15-16, kdy „jiný učedník“ umožnil Petrovi vstup do veleknězova nádvoří. Názor, že galilejský rybář nemohl mít přístup na toto nádvoří je mylný a spíše mluví pro totožnost Jana. Galilea dodávala ryby celé zemi a Jana znali jako dodavatele ryb. Někdy mohl působit i jako zástupce svého otce. Text čtvrtého

³⁴ G. HÖRSTER, *Úvod do Nového zákona*, str. 66.

³⁵ D. A. CARSON & D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, str. 207.

evangelia uvádí i méně významná místa, což předpokládá dobrou znalost palestinského prostředí. Přesná znalost židovských zvyků, očišťování a svátků dokazuje osobní zkušenost, takže se právem můžeme domnívat, že evangelium napsal palestinský Žid. Tvrzení, že Palestinec nemohl psát řecky, již neplatí, protože je dokázáno, že řečtina byla alternativní řeč, která spojovala Židy se světem a diasporou. Kromě toho Jan žil po dlouhá léta v cizině a mohl se v řeči zdokonalit. Toto evangelium je rovněž charakteristické tím, že uvádí naprosto přesné časové údaje, i když tady nelze provést kontrolu pravdivosti a údaje mohou být zavádějící. V každém případě si Janovo evangelium činí nárok na očitě svědeckví, z čehož můžeme usuzovat, že jeho autorem by mohl být skutečně apoštol Jan. Nejstarší písemný doklad o autorství Jana nacházíme u Ireneje (+202).³⁶ Uvádí, že za svého mládí slyšel vyprávět Polykarpa (biskup z Efesu), který znal Jana osobně. I když vznikly jisté dohady, že Irenej mohl mít potřebu potvrdit pravost tradice v ochraně před gnostiky³⁷ a rovněž problémem se stalo svědeckví Eusebia. Ten obviňuje Ireneje ze záměny Jana apoštola s Janem presbyterem. Eusebius vyložil slova Papiáše z Hierapole, který zmiňoval jméno Jan jednou ve spojení s apoštolou a podruhé se staršími.³⁸ Dnes je ovšem uznáván názor, že Papiáš rozlišení mezi apoštolou a staršími, což jsou učedníci apoštolů, neznal. Další svědeckví o autorství Jana přináší i Klement Alexandrijský, který napsal: „Když Jan viděl, že vše, co se týče Krista jako člověka, je už v evangeliích popsáno, byl vyzýván svými učedníky a puzen Duchem, aby sepsal duchovní evangelium.“³⁹ Na konci 2. století se objevují záporné postoje vůči čtvrtému evangeliu. Existovala skupina, která popírala Janovo autorství. Ortodoxní křesťané je nazývali „Alogoi“, protože odmítali nauku o Logu. Pravověrný presbyter římské církve Gaius odmítal také Janovo evangelium a Zjevení, protože se mu jevilo rozporné s ostatními evangelií a měl odpor vůči montanismu.⁴⁰ Za autora pokládal gnostika Kerinta z konce 1. století.⁴¹ Podle odpovědi Zebedeovým synům z Mk 10,39 „Kalich, který já piji, budete pít a křtem, kterým já jsem křtěn, budete pokřtěni.“ Vznikla domněnka o časně mučednické smrti Jana. Doklad mučednické smrti

³⁶ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 109.

³⁷ Gnosticismus vznikl z novoplatónského dualismu, který dobré spojoval s duchovním a vše špatné s hmotou. V rozvinutém gnosticismu přichází gnostický vykupitel na zem, aby ty, kdo chtějí naslouchat, poučil o jejich skutečném původu, a kdo toto přijímá, je spasen. Srov. J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 274 - 276.

³⁸ D. A. CARSON & D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, str. 201.

³⁹ D. A. CARSON & D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, str. 198.

⁴⁰ Vůdce montanistů - Montan byl považován za mluvčího zaslíbeného Parakléta a v Janově evangeliu je Duch nazván Paraklétem.

⁴¹ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str.110.

roku 44 máme pouze u Jakuba (Sk 12), takže toto tvrzení je pokládáno za osobní názor některých autorů kronik.⁴² Tradice o pobytu a smrti apoštola Jana v Efezu nebyla zcela vyvrácena.⁴³ Ztotožnění milovaného učedníka s Lazarem (Ježíš ho miloval) nebo s tradičním autorem druhého evangelia Janem - Markem (pro jeho první jméno) nelze pokládat za správné, jako i pohled na milovaného učedníka jako na symbolickou postavu. Není však snadné s určitostí potvrdit, že evangelium napsal právě tento apoštol vlastní rukou nebo se na jeho sepsání podílelo po delší dobu více či méně jeho učedníků. Přesvědčení, že Janovo evangelium napsal apoštol Jan nelze zcela vyloučit ani potvrdit. S určitostí lze prohlásit, že se evangelium zakládá na autoritě učedníka, který byl garantem tradic. A dále se na zpracování mohli podílet členové „Janovské obce“, kteří evangelium rozšířili. Diskuze kolem vzniku však nekončí.⁴⁴

2.1.2 Místo a doba sepsání

Místo sepsání a původ pojmů, se kterými evangelium pracuje, vzbudilo úvahy, kde mohlo být evangelium sepsáno. Existují většinou čtyři domněnky místa vzniku. První je Alexandrie, a to z důvodu podobnosti rysů evangelia s Filónem. Nejeví se jako věrohodné, Filón se snad četl i mimo Alexandrii. Dalším místem je Antiochie, díky podobnosti se syrskými Ódami Šalamounovými, které z této oblasti pravděpodobně pochází. Literární dílo opět však nemusí mít vliv jen v místě svého původu. Třetí možností je Palestina, kvůli dobrým znalostem kultury i místopisu. Ovšem i u této možnosti je jasné, že autor může cestovat.⁴⁵ Tradiční názor na místo sepsání je Efes. Opíráme se o tvrzení Eusebia, který uvádí, že se učedníci po židovské válce (66-70) rozptýlili a na Jana připadla Malá Asie. Irenej píše, že Jan uveřejnil své evangelium za pobytu v Efesu v Asii,⁴⁶ kde také žil až do doby císaře Trajána (98-117).⁴⁷

Doba sepsání je pravděpodobně mezi rokem 80-100 po Kr. a rychle se rozšířilo do Sýrie a Egypta (svědectví Rylandsův papyrus z 2. století, Egertonův papyrus kolem

⁴² L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 111.

⁴³ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str.111.

⁴⁴ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 114.

⁴⁵ D. A. CARSON & D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, str. 219.

⁴⁶ Efes – nejvýznamnější město římské provincie Asie na západním břehu dnešního asijského Turecka, dnes je neobydlené. Leželo u ústí řeky Kayster, která ústí do Egejského moře. Z Efesu vedly silnice na východ přes Sardy do Galacie, na sever do Smyrny a na jih do Milétu. Městem procházela 11 metrů široká cesta k přístavu, který sloužil jako velké vývozní středisko. Končila zde asijská karavanní cesta a bylo zde přístaviště na cestě do Říma. Srov. J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 193 – 194.

⁴⁷ L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str.109.

roku 150, Bodmerovy papyry začátkem 3. století.⁴⁸ Nejstarší citace církevních Otců z Janova evangelia jsou u Ignáce Antiochijského a Polykarpa z 2. století.⁴⁹

2.1.3 Adresáti

Adresáti evangelia, které usiluje o obnovu, posílení a prohloubení víry, byli křesťané. Důležité v té době bylo vysvětlit pojetí Jana Křtitele, jako pouhého ohlašovatele příchodu Mesiáše (J 1,6-8.15.19nn; 3,28nn; 5,33-35) a svědka sestoupení Ducha na Syna Božího (J 1,32). Aby křesťanství nebylo v opozici proti Křtitelovým přívržencům, zmiňuje evangelium přechod jeho učedníků k Ježíšovi (J 10,40-42). Hnutí Jana Křtitele se totiž v krátkém čase rozšířilo z východní části Jordánu až do Malé Asie.⁵⁰

Janovská církevní obec řešila rovněž spory se židovstvím v otázce Ježíšovy mesianisty. Popis příběhu o vzkříšení Lazara (J 11,1-44) se stává předobrazem Ježíšova vzkříšení.

Další problém té doby byl konflikt s doketismem, který zastával pouze zdánlivé vtělení, proto se evangelista vyjadřuje jasně antidoketisticky, když v Prologu zdůrazňuje vtělení preexistenčního Slova (J 1,14).

2.2 Strukturální uspořádání, literární a teologický charakter

2.2.1 Strukturální uspořádání

Tak jako ostatní kanonická evangelia, tak i Jan vypráví příběh Ježíše, jeho služby, smrti a vzkříšení. Dílo má vést čtenáře k víře, a proto je utvářeno tak, aby bylo dosaženo cíle. Čtvrté evangelium se jeví svou strukturou velmi jednoduše, mezi Prologem a Epilogem jsou dvě hlavní části, kterým se říká Kniha znamení a Kniha slávy,⁵¹ nebo Kniha znamení a Kniha utrpení.⁵²

⁴⁸ *Sväté písmo: Nový Zákon*, str. 240.

⁴⁹ *Sväté písmo: Nový Zákon*, str. 240.

⁵⁰ P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 43.

⁵¹ R. E. BROWN, *The Gospel According to John*, cxxxviii-cxxxix.

⁵² C. H. DODD, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, str. 289.

Prolog (1,1-1,18) představuje Ježíše jako Syna Božího. Slovo, které se vyskytuje pouze v prologu, je Slovo zosobněné, Boží Slovo, které je spojeno se stvořením, zjevením a spasením.

Další hlavní částí je Kniha znamení (1,19-12,50), ve které se Ježíš zjevuje před světem. Tato Kniha v jednotlivých perikopách nejprve rozvíjí téma z Prologu, představuje Jana Křtitele, jeho vztah k Ježíši (1,19-28) a svědectví o něm (1,29-34). Následuje perikopa o získávání prvních učedníků (1,35-51). Na svatbě v Káně Galilejské Ježíš činí první znamení – proměnění vody ve víno (2,1-12). Dále je zmínka o počátcích Ježíšova působení v Jeruzalémě - vyčištění chrámu (2,12-22), rozhovor s Nikodémem (3,1-15), který se díky nedorozumění brzy mění na monolog (3,16-21) a poslední svědectví Jana Křtitele (3,22-30.31-36). Cestou do Galileje se Ježíš dává poznat Samařance (4,1-42), kterou přivede k víře spolu se spoustou jejích krajanů. Po návratu do Galileje činí Ježíš další znamení – uzdravení syna královského služebníka (4,43-54). V následujících perikopách jsou postupně popsána znamení, mající rostoucí tendenci. Tato znamení dostávají Ježíše do sporu se Židy. Uzdravení nemocného u rybníka Bethzatha (5,1-15), které spojuje nemoc a hřích. K tomuto uzdravení dochází v sobotu, což vyvolává kontroverzi, kterou Ježíš využívá k pojednání o jeho synovství a svědectví Otce (5,16-47). Úvodem k proslovu o chlebu života (6,22-58) se stávají další dva zázraky – nasycení pěti tisíců (6,1-15) a chození po vodě (6,16-21). Po tomto Ježíšově sebezjevení (zvláště 6,35-48) se názory na Ježíše různí a odchází od něj i někteří učedníci, ale rovněž dochází k vyznání Šimona Petra (6,68-69). Svátky stánků v Jeruzalémě (7,1-44), vrcholící zaslíbením vylití Ducha po Ježíšově oslavení (7,37-44) a vzbuzují odpor u židovských představitelů (7,45-52). Perikopa o cizoložné ženě (7,53-8,11) je pravděpodobně nejanovská vsuvka. Následují další slova zjevení a rovněž střety se Židy (8,12-59). Ježíš je světlo světa (8,12-20), je shora, oni zdola (8,21-29), osvobozuje od hříchu (8,30-36), spor o otcovství Abrahamovo (8,37-47), Ježíšova jednota s Otcem (8,31-59) vede k marnému pokusu ho ukamenovat. Popis dalšího zázraku – uzdravení slepého od narození (9,1-42), kde Ježíš nepřipouští propojení nemoci a hříchu, vrcholí odsouzením těch, kdo si myslí, že vidí. V 10. perikopě je Ježíš představen jako dobrý pastýř a dveře od ovčince (10,1-21), což opět vede Židy k diskuzi. Na svátek posvěcení chrámu (10,22-39) Ježíš tvrdí, že je Mesiáš, Syn Boží, což znovu vyvolá odpor. Odchází na místa, kde křtil Jan Křtitel. Předzvěstí Ježíšovy smrti a vzkříšení je příběh o smrti a vzkříšení Lazara (11,1-44), poslední z uváděných zázraků a vede k rozhodnutí Ježíše zabít (11,45-54). V závěru Knihy znamení je krátká

zpráva o přechodu k svátkům Paschy (11,55-57), pomazání v Betánii (12,1-11), vjezd do Jeruzaléma a předpověď Ježíšovy smrti a vyvýšení, končící pojednáním o nevěře (12,12-50).

Třetí částí je Kniha slávy (13,1-20,31), Ježíš se zde zjevuje před učedníky, Jeho smrt na kříži je oslavením. Tato část začíná umýváním nohou učedníkům a označením zrádce (13,1-30), následuje ohlášení Ježíšova odchodu (13,31-35), Petrova zapření (13,36-38) a řeči na rozloučenou (13,31-33), velekněžská modlitba (17,1-26), ve které se Ježíš modlí za své vlastní oslavení, za učedníky i za ty, kdo uvěří později a prosí za uvedení věřících do dokonalosti. Následuje Ježíšův soud, utrpení a smrt (18,1-19,42), Ježíšovo vzkříšení (20,1-29) a závěr evangelia (20,30-31).

Čtvrtou částí je Epilog, dodatečná kapitola (21,1-25) kde autor uvádí znovupovolání Petra do služby, poukazuje na rozličnost darů a následuje druhý závěr evangelia svědčící o Ježíšově velikosti (21,25).

2.2.2 Literární a teologický charakter

Jan používá svůj osobitý jazyk s určitou dramatičností a uceleným myšlenkovým pochodem. Je charakterizován malou slovní zásobou, stejnorodostí a jednoduchou stavbou vět. Janovo evangelium se vyznačuje integritou a může být chápáno, že autor psal souvisle.

Literární podobu evangelia ovlivnila základní teologická koncepce, ve které je Ježíš zjevovatel Boží vůle a jeho poznání, které je totožné s vnitřním znovuzrozením, znamená záchranu před věčnou smrtí.⁵³ Určité důležité teologické výrazy se často opakují: věřit (98krát), láska (57krát), svět (78krát), poslat (60krát), Otec, jako označení Boha (137krát), dále pravda, milovat, svědčit, zrodit se, přikázání.⁵⁴ Naopak některá slova, která používají synoptikové u Jana nenalezneme. Ježíš v jeho evangeliu nekáže o nebeském království (zmínka pouze v J 3,3.5), nepoužívá výrazy jako je hlásat evangelium, kázat, moc. Evangelium není pouze vyprávěním událostí, ale ty jsou rozvinuty dále do teologické úvahy, čímž se otevírá čtenáři možnost pro zamyšlení. Častým jevem je nedorozumění, například rozhovor s Nikodémem. Ten nepochopí pojem nové narození (J 3,4). „Nedorozumění vede buď k podrobnějšímu vysvětlení,

⁵³ P. POKORNÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 136.

⁵⁴ P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str.42.

nebo k myšlenkovému zlomu⁵⁵ a tím pomáhá lépe pochopit pravý smysl. Je zde mnoho rozhovorů a nenalezneme zde vymýtní démonů. Jan ukazuje otevřeně Ježíše jako Syna Božího výroky „Já jsem“ - „chléb života“ (J 6,35), „světlo světa“ (J 8,12), „dveře“ (J 10,9), „dobrý pastýř“ (J 10,11), „vzkříšení a život“ (J 11,25), „cesta, pravda i život“ (J 14,6), „vinný kmen“ (J 15,5). Tím dává určitou podobnost, jak ve Starém Zákoně promlouvá Hospodin (Ex 3,14 „Jsem, který jsem.“, Iz 41,10 „Já jsem tvůj Bůh.“). „Já jsem“ jsou „zjevovatelské“ výroky, které nejlépe vykreslují Ježíšovo božství. Jazyk evangelia je dualistický, což znamená používání protikladů, např. světlo - tma, pravda - lež, duch - tělo, Bůh jako láska - svět jako tma a smrt a tím se snaží pomoci k objasnění zjevení. Napětí mezi materiálně chápaným významem řečeného slova a jeho skutečným významem označujeme jako janovskou ironii, např. nápis Ježíš Nazaretský, král židovský (J 19,19). To, co mělo být urážkou, je ve skutečnosti pravým výkladem událostí. Další charakteristikou je symboličnost, kdy hmotné věci, které jsou důležité pro život, označují podstatu zjevení. Určitá témata se pro lepší porozumění objevují několikrát, např. tvrzení, ve kterém Ježíš sděluje, že činí vůli svého Otce (J 4,34; 5,30; 6,38; 10,25.37). Typická pro Jana jsou obrazná christologická vyjádření (J 3,39: ženich a přítel ženichův; J 8,35: otrok a syn; J 11,9-10: kdo chodí ve dne, neklopýtne ... kdo v noci, klopýtne; J 12,24: pšeničné zrno, J 10,1-18: pastýř a stádo; J 15,1-8: vinný kmen a ratolesti ad.).⁵⁶

Janovo evangelium je charakteristické svojí hloubkou pohledu na život Ježíše, jeho činnost, smrt a vzkříšení. Pohled na Ježíše se tak hodně obohacuje. Nacházíme zde sdělení, že Ježíš je Mesiáš, Syn Boží, který nám dal poznat Boha, abychom uvěřili a měli život v jeho jménu (J 20,31). Jan vydává svědectví o tom, jak Ježíš učil. Pravděpodobně mu hodně záleželo na dobrém pochopení událostí a zřejmě měl obavy z formálního chápání víry. Nechtěl, aby pohled na svátosti byl jako na magický prostředek ke spasení, proto neuvádí ustanovení Večeře Páně. Často popisuje, co učedníci pochopili nejprve a co jim došlo až po vzkříšení. Jádrem Janova evangelia je christologie. Hlavním pramenem je SZ, i když zde nenalezneme mnoho citací. V narážkách jasně zdůrazňuje, že starozákonní prvky jsou v Ježíši naplněny. Výraz „Moudrost“ je nahrazena řeckým výrazem „Logos“. Ježíš je vtělením Věčného Slova, které je plné Lásky a Pravdy. U Jana ustupuje „Logos“ výrazu „Syn“, který je v Otci jako i Otec je v něm. Ježíš je Pán a Bůh. V evangeliu máme jasný nástin toho,

⁵⁵ J. ZUMSTEIN, *Slovo v setmělém světě*, str. 58.

⁵⁶ P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 43.

co znamená být Božími dětmi, ať už se to týká původu a povahy života, svědectví, utrpení, modlitby nebo jednoty Božího lidu. Rovněž můžeme vidět, že Ježíšův příběh není jen událostí, která se stala v utčité době, ale je výrazem Božího záměru, v němž je zahrnut smysl světa a dějin.⁵⁷

2.3 Jan a synoptikové

Janovo evangelium má sice jiný charakter než synoptická evangelia, patří však ke stejnému literárnímu druhu.⁵⁸ Obsahově se spolu shodují, ale zároveň v mnoha tématech jsou odlišná. Nejvíce se shodují v pašijových událostech, nejzřetelnější rozdíly jsou v době Ježíšovy veřejné činnosti. Podle Marka trvala Ježíšova služba rok, především v Galileji, která skončila jedinou cestou do Jeruzaléma, kde byl přibližně týden. Jan zaznamenává dobu tří let Ježíšovy veřejné činnosti (J 2,13; 6,4; 11,55) a hlavní události se odehrávají spíš v Jeruzalémě, jak v Galileji. Také událost očištění chrámu Jan zařazuje na počátek Ježíšovy veřejné činnosti, kdežto u synoptiků bylo vyčištění chrámu jednou z příčin jeho zatčení.⁵⁹ Dále body, které jsou významné pro synoptiky, u Jana nenajdeme. Vypadá, že Jan je předpokládá (Ježíšův křest, uvěznění Jana Křtitele, ustanovení Dvanácti, události v Getsemanech). Jan zmiňuje vlastní látku, která u synoptiků chybí (zázrak v Káně galilejské, uzdravení nemocného u rybníka Bethzatha, uzdravení slepého od narození, vzkříšení Lazara, rozhovor s Nikodémem, rozhovor se Samaritánkou).⁶⁰ Částečně to může být ovlivněno tím, že Jan píše o událostech z Judska a Samařska, kdežto synoptikové zachycují události z Galileje. Nejvýraznější rozdíly jsou v Ježíšových řečech. U synoptiků se vyskytují větší celky řečí a krátké Ježíšovy výroky,⁶¹ Jan zase často opakuje určitá teologicky důležitá slova, jako je láska, pravda, život, soud, ke kterým jsou připojena hlediska, která vysvětlují a nutí k zamyšlení. Hlavním předmětem Ježíšových řečí v Janově evangeliu je jeho vztah k Otci.⁶² Naopak výrazy, které používají synoptikové (Boží království, evangelium, lid, obrácení) zde chybí. Jan neuvádí Ježíšův křest a ustanovení večeře Páně, i když toto je průběžně zachyceno v textu evangelia, kdy se zmiňuje o novém narození a chlebu

⁵⁷ Srov. P. POKORNÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 137.

⁵⁸ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 115.

⁵⁹ Srov. J. ZUMSTEIN, *Slovo v setmělém světě*, str. 8.

⁶⁰ Srov. P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 45.

⁶¹ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 59.

⁶² Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 116.

života. Na rozdíl od synoptiků nezmiňuje ještě uvěznění Jana Křtitele, ustanovení Dvanácti a události v Getsemanské zahradě.⁶³ V opačném případě existuje ale řada společně popisovaných událostí. U synoptiků mluví Ježíš k prostým lidem, u Jana ke vzdělaným Židům. V Janově evangeliu mluví Ježíš podobně jako Jan Křtitel i jako sám evangelista. Z toho usuzujeme, že Ježíš mluvil spíš tak, jak popisují synoptikové.⁶⁴ Jan ovšem nechce zdůraznit své myšlenky, ale touží čtenáři sdělit, co Ježíš zjevil a vysvětlit, co to pro čtenáře znamená. Podle doby sepsání vzniklo Janovo evangelium nejpozději a předpokládáme, že Jan synoptická evangelia znal. Literární závislost přímo dokázat nemůžeme a vidíme, že čtvrtý evangelista napsal vlastní knihu.

⁶³ Srov. P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 45.

⁶⁴ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 116.

3. Duch svatý

3.1 Duch svatý ve SZ

Duch svatý převyšuje všechny naše definice, které o něm mluví jako o přívlastku Boha jako duchovní bytosti, o projevu Boží moci, o třetím Bohu, o něčem mezi námi a Bohem nebo jako o přítomnosti Boží.

Různé projevy Ducha jsou ve Starém zákoně spojovány se slovem „rûah“. Hebrejšтина nemá vlastní slovo „duch“ a slovo „rûah“ je překládáno jako pohyb vzduchu (Iz 57,13). Již zde můžeme vidět jistou záhadu. Jednou je tento pohyb vzduchu vítr (Jer 13,24), který boří a ničí (Ez 13,13), vysušuje zemi (Ex 14,21), jindy vítr (Gn 8,1) uklidňuje vodstvo (Gn 8,1), zachraňuje Izrael při přechodu přes moře (Ex 14,21), uchovává život lidu na poušti (Nm 1,31), je očekávaným větrem, který přináší zúrodnující déšť (1 Kr 18,45). V neposlední řadě může být také sotva postizitelným vánkem (1 Kr 19,12), který přináší osvěžení (Gn 3,8). Bůh však není s větrem ztotožněn (1 Kr 19,11). Vítr přináší vláhu a tím život, je přírodní silou, kterou ovládá pouze Bůh a je obrazem Boží přítomnosti a Božího působení.

Pokud vítr fouká, uvádí do pohybu věci, zrovna tak dech (další význam slova „rûah“), uvádí do pohybu tělo. Dechem se liší živá bytost od mrtvé (Gn 6,17; 7,15.22; Ž 31,6), je principem života, hýbající se bytostí, živou duší. Lidský duch je Boží dech dlicí v člověku (Gn 2,7), a proto se výrazem „rûah“ označuje lidský duch nebo svědomí.⁶⁵ Bůh je pánem větru i dechu, od Boha pochází veškerý dobrý duch (svatý Duch), působící změny v lidském srdci (srov. Iz 11,2; Ez 36,26n). Bůh má moc navrátit do smrti, pokud dech odejme (Kaz 12,7).⁶⁶

Pojem „Boží duch“ je nejvíce použit u proroka Ezechiela (52krát) a Izaiáše (52krát),⁶⁷ nejen však ve významu Boží duch, ale též vítr, např. (Iz 17,13). Řecký překlad Starého zákona – Septuaginta (LXX) překládá „rûah“ jako „pneuma.“ Slovem „pneuma“ je rovněž označován pohyb vzduchu, vítr nebo dech, dále však označuje i skutečnosti, které člověku umožňují vztah s Bohem, kdy se Bůh k člověku sklání. LXX postavila na jednu rovinu „moudrost“ – „slovo“ – „duch“. Latinské *spiritus* odvozené od slovesa *spiro*, což znamená dýchat, značí totéž.

⁶⁵ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník biblické teologie*, str. 89.

⁶⁶ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník biblické teologie*, str. 89.

⁶⁷ Srov. D. DUKA, „Ruach Jahve“, str. 26.

Ať už je to vzduch nebo vítr, představuje vždy nezachytitelnou a neovladatelnou skutečnost, kterou nevnímáme, pokud není v pohybu. Pro starozákonního člověka byl dech původní zkušeností a znamením života. Bůh je Bohem živým, vlastní dech, je původce této neviditelné síly v člověku, dech člověka je z Božího dechu, život z Božího života, náš Duch z Ducha Božího.: „I vytvořil Hospodin člověka, prach ze země a vdechl mu v chřípí dech života.“ (Gn 2,7). I Bůh má Ducha, Duch tvoří jeho podstatu (Iz 40,13; Zach 4,6; Gn 6,3) a je nástrojem veškeré jeho činnosti.⁶⁸ Člověk je oživen Duchem Božím a tak i vše živé je vyvoláno k životu oživujícím dechem Božím.

Ve SZ není Boží Duch zjeven jako osoba, ale jako božská síla, která proměňuje lidskou osobnost. Vanutí Ducha je popis Božího působení ve světě. To, že dokázali lidé rozeznávat viditelné od neviditelného, přispělo k poznávání skutečností nadpřirozených, duchovních, transcendentních a vznikla představa, že Hospodin nejen působí přírodní jevy, ale zároveň je dárce duchovních a duševních schopností člověka (Gn 41,38).⁶⁹ Boží dech je tedy vyjádřením Boží moci. Bůh dával svého Ducha lidem do nitra (Ez 36,27) jako sílu, která jim dávala schopnost kráčet podle Božího nařízení.⁷⁰ Osobnost proměněná Duchem Božím je schopná vyjimečných činů, které slouží k upevnění lidu v jeho povolání, povolání být společníkem samotného Boha.⁷¹

Duch vychází z Boha, vede k němu a proto je svatým Duchem.⁷² Výraz „svatý Duch“ je uveden ve Starém zákoně pouze v Ž 51,13, Iz 63,11, Mdr 9,17. Tímto pojmem je tu označen Bůh jako odpouštějící a smiřující.⁷³ Duch je pro člověka skutečností nehmataitelnou, nezachytitelnou, neovladatelnou a znamená, že patří zcela Bohu, je svatým Duchem Božím. Duch přichází od Boha smlouvy, od Boha Izraele, proto je Duchem posvěcujícím.⁷⁴

První zmínka o Duchu je na začátku Bible při popisu stvoření světa: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi ... a Boží duch (*rûah Elohim*) se vznášel nad vodami.“ (Gn 1,1-2). Slovo „vznášel“ nechápeme ve smyslu jako pták, ale spíše jako vítr, jako Boží vanutí. Vznášení může rovněž znamenat kosmickou sílu, která je obrazem Boží přítomnosti, která se vznáší nad chaosem a tmou, dává příslib řádu,

⁶⁸ Srov. J. HERIBAN, *Průručný lexikón biblických vied*, str. 326.

⁶⁹ J. ZVĚŘINA, *Teologie agapé*, str. 99.

⁷⁰ Srov. J. HERIBAN, *Průručný lexikón biblických vied*, str. 326.

⁷¹ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

⁷² Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

⁷³ Srov. A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 132.

⁷⁴ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

světla, naděje života a Boží lásky. Znamená to první a zásadní Boží sebedarování, Boží sebedílení se vším, co tvoří, především s člověkem, který byl stvořen jako Boží obraz.⁷⁵ Zároveň tento obraz ze Starého zákona připravuje porozumění obrazu vichru sestupujícího na učedníky o letnicích v Novém zákoně. Postupně, jak bylo uvedeno výše, slovo duch začalo být ve Starém Zákoně chápáno jako princip života, Bohem daná životní síla nebo moc, působící na rovině psychických projevů (např. vytržení u proroků), či působí jako zdroj mravního života. Boží duch však nepůsobí pouze na rovině duševních, duchovních a fyzických jevů, ale může pronikat do nitra srdce, tím vede slova proroků, vkládá do úst poselství (Ez 11,5; Iz 61,1-3) nebo píseň, proměňuje člověka v poslušné dítě Boží.⁷⁶ Nadpřirozené skutky jsou projevy samotného Boha a ukazují na Boží přesažnost vůči člověku.⁷⁷

Rûah od Boha mohl působit dobré i zlé, byla to tedy nadpřirozená Boží moc, projev Boha, který jedná. Duch Boží spočine nebo se zmocní člověka, tak nečekaně proměňuje ve vůdce schopné mimořádných činů, odvahy i síly prosté zemědělece, např. Samsona nebo Saula (Sd 14,6) či Gedeona (Sd 6,34). Proměna vždy slouží k poslání vysvobodit z dané situace vlastní národ. Po splnění poslání je Duch opouští, jejich nástupci králové jsou pak pomazáni nesmazatelným znamením Ducha, který posvěcuje jejich majestát (1S 10,1; 16,13).⁷⁸

Ve Starém Zákoně se nikde nedočteme, že Bůh je duch, ale postupně se stává srozumitelné, že Boží svět je duchovní, neomezený, nesložený na rozdíl od hmotného světa člověka podléhajícího změně, rozkladu, zániku. Bůh je pravý a jediný dárce života, jeho plnosti a zahrnuje v sobě vše, co přesahuje.⁷⁹ Bůh dává různými způsoby svého Ducha člověku, vede určité skupiny lidí izraelského národa proroky, krále, kněze a rovněž bylo možné Božího Ducha předávat dál (pomazání králů). Jeví se jako neviditelná síla, vnitřní vidění, které v člověku působí duševní i fyzické projevy (radost, smutek nad špatným skutkem, statečnost, bojovnost). Jinými slovy Bůh dává potřebnou sílu k předání Božího poselství, proměňuje srdce člověka. Proroci hovoří o Boží síle, která v nich přebývá (Iz 8,11; Jr 1,9; Ez 3,14), vytrhuje je z obvyklého způsobu života a nutí je mluvit (Am 3,8; Jr 20,7n) a tak vydávat svědectví o samotném Bohu (Neh 9,30;

⁷⁵ JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, str. 9.

⁷⁶ Srov. A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 132.

⁷⁷ Srov. D. DUKA, „Ruach Jahve“, str. 28.

⁷⁸ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

⁷⁹ C. V. POSPÍŠIL, „Základní východiska křesťanské pneumatologie“, str. 32.

srv. Za 7,12).⁸⁰ Bůh samotný jim vkládá do úst slova, Duch otevírá přístup ke slovu Božímu a zjevuje prorokovi dokonce Boží velebnost (Ez 3,12; 8,3).⁸¹

Ve Starém zákoně se setkáváme se slovem duch - rûah celkem 378krát v hebrejštině a 11krát v aramejštině u proroka Daniela.⁸²

Jediným udělovatelem ducha je Hospodin. Již ve starozákonní době byl Bohem zaslíben dar Ducha (Jl 3,1-2) a očekávání obsahovalo tři naděje: příchod Mesiáše, vylití Ducha, nový věk. Jeho činnost lze sledovat ve výše uvedené naději na spásu, kterou přinese Mesiáš, ve svědectví a kázání proroků a v bohoslužbě, kde posvěcuje oběti. To jsou hlavní body, na kterých spočívá život vyvoleného národa a proto je celý národ povolán k přijetí Ducha.⁸³

3.2 Duch svatý v NZ

Mezi starozákonním popisem Ducha a Ducha v Novém zákoně vidíme souvislosti. Duch, který podle SZ má být vylit (Iz 32,15; Jl 2,28), je v Novém zákoně nazván Duchem svatým (Sk 2,17).⁸⁴ V Novém zákoně nacházíme velké množství označení, která jsou v souvislosti s Duchem svatým použita, a to, jak Ducha nazýval Ježíš, vyjadřuje spíše jeho poslání. Duch je nazýván Duchem pravdy (J 16,13), přislíbeným Duchem (Ef 1,13), Přímluvcem - Paraklétem (J 15,26), Duchem adoptivního synovství (Ř 8,15), Kristovým Duchem (Ř 8,9), Duchem Páně (2 K 3,17), Duchem Božím a Duchem slávy (1 P 4,14).

Duch svatý náleží Bohu, je to Boží duch, Bůh – duch, pro kterého nacházíme i další tituly, např. Duch pravdy nebo „Parakléto“, někde překládáno jako pomocník (je po boku aby pomáhal), poradce (nejednoznačný význam – psycholog či advokát nebo obhájce), utěšitel (emoční oblast – utěšitel přichází v situaci tísně) nebo jako přímluvce. Vedle titulů Ducha jsou neméně důležité symboly Ducha jako je holubice (Mk 1,10; Mt 3,16; L 3,22; J 1,32), oheň (Sk 2,3), dar (Sk 2,38; 10,45; 1K 12,4).

Starý zákon nehovoří o Duchu jako o osobě, zjevení Trojice přináší až NZ, i když ani tady nenalezneme přesnou definici, kdo konkrétně Duch svatý je. Nacházíme texty spojené s historickou zkušeností (zjevení Ducha v evangeliích a Skutcích), další

⁸⁰ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

⁸¹ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

⁸² Srov. D. DUKA, „Ruach Jahve“, str. 26.

⁸³ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 91.

⁸⁴ Srov. A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 132.

vyjadřují víru a eschatologickou naději v Duchu (apoštolské listy). Boží Duch je zejména podle sv. apoštola Pavla síla vycházející ze vzkříšeného Krista, činná Boží láska v nás (Ř 5,5), nakolik je Duch činný v Kristově působení, kterým vtahuje věřícího do Kristovy spásy, jak Pavel hovoří o „našem bytí v Kristu“ (164krát). V jeho Listech nacházíme místa, kde píše o Otci, Synu a Duchu svatém v jedné rovině či smyslu, v jednom společném a zároveň odlišném působení (např. 2K 13,13). Připisuje různé skutečnosti Kristu i Duchu, např. ospravedlnění v Kristu (2K 5,21), v Duchu (Ř 14,17), láska v Kristu (Ř 8,39), v Duchu (Ko 2,10), křest v Kristu (Ga 3,27), v Duchu (1K 12,13), přebývání Kristovo (Ř 8,1.19), Ducha (Ř 8,9). V Janově evangeliu vidíme jasné odlišení Ducha - Parakléta od Otce (J 14,16.26) a Syna (J 14,14-16). Janovo evangelium mluví o Duchu ve 3. osobě jako „on“ a je spolu s Otcem a Synem zmiňován jako třetí Božská osoba. Otec dává Ducha (Duch sv. od Otce vychází – J 15,26), dává ho ve jménu Syna a Duch vydá svědectví o Synu. Syn žádá Otce, aby poslal Ducha, ale podmínkou je kříž. Na mnoha místech v Janově evangeliu stojí Duch vůči Synu stejně, jako Syn vůči Otci. Syn posílá Ducha, jako Otec posílá Syna (J 16,13). Zmínku o Duchu, jako o konkrétní osobě, v celém Novém zákoně však nenalezneme. O Duchu svatém říkáme, že nám ukazuje směr a přivádí nás ke Kristu, oživuje to, co nám daroval Ježíš.⁸⁵ Duch Boží je neoddělitelný od Otce a Syna a zjevuje se způsobem sobě vlastním srze Ježíše Krista.⁸⁶

Duch je charakterizován svatostí. Duch svatosti neznamena posvěcení, ale bytostnou účast na svatém Božím bytí. Ježíš je nositelem svatosti Boží. Pojem svatý znamená jistou oddělenost, odloučenost, ne však ve smyslu nezájmu nebo arogance. Je vztahem Stvořitele ke stvořenému. Svatý je samo označení Boha, je jeho základním rysem, bez něhož by nebyl Bohem (např. Iz 40,25; Abk 3,3; Oz 11,9). Svatý Bůh je oddělen od ostatních, on sám je jiný, je jedinečný, protože je svatý. Svatý je označení Boha jediného a dále znamená oddělenost od běžných zvyklostí nebo oddělenost lidí či věcí vydělených pro Boha a jeho službu (např. svatá půda, svaté shromáždění, svaté místo, kněží spojeni s posvátnou oblastí náležející Bohu ad.). Tuto oddělenost působí Bůh, jenž tak předává svatost, která svým způsobem odděluje. Svatost je sounáležitost k tomu, co si Bůh vybral a oddělil a co dostalo takový charakter, který odpovídá Božímu zákonu.

⁸⁵ E. VELLA, *Duch svatý – pramen života*, str. 27.

⁸⁶ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 90.

Duch se liší od těla, které je viditelné (1K 5,3; 7,34; Ko 2,5) a slabé (Mt 26,41). Ježíš mluví o Duchu jako o daru, který sám dává.⁸⁷ Kristus se stal člověkem, skrze Krista můžeme poznávat Otce (J 14,9 – „*Kdo vidí mne, vidí Otce*“), ale o Duchu svatém nelze říci, jak vypadá. Poznáváme jej podle jeho síly a působení v nás.⁸⁸ Ježíš „přinesl“ Boží synovství, Duch jej dává do srdce člověka a člověk může patřit ke Kristu pouze tehdy, když je s ním spojen skrze Ducha. Duch dává vnitřní pomoc a víru zdokonaluje svými dary“ (DV 5). V duchu věřícího přebývá Boží Duch, který ho povzbuzuje k modlitbě, spojuje ho s Pánem, je s ním jeden Duch (1K 6,17).⁸⁹ Duch se v člověku projevuje různými způsoby. Někdo zakouší silný prožitek Boží lásky, radosti, někomu přináší osvětlení a morální proměnu, osvobození nebo přijetí různých duchovních darů. Zkušenost s Duchem svatým je podobná, jako zkušenost s láskou, která mnohdy člověka přemůže a člověk je úplně jiný. Podobně i zkušenost s Duchem svatým nám náhle dává jiný rozměr chápání pohledu na svět, sebe sama.

Výraz „*pneuma*“ nalezneme v NZ 379krát (nejčastěji v Lukášově dvojdíle: Sk 68krát; L 35krát; dále 1 K 32krát; Ř 27krát; Zj 24krát; Mk 22krát; Mt 19krát; J 18krát),⁹⁰ četnost výskytu Božího Ducha - Ducha svatého v NZ (asi 275krát). Výrazy označující Ducha svatého se vyskytují nejvíce u Lukáše a Pavla (z 275 míst NZ, která se vztahují na DS, je 126 pavlovských),⁹¹ ale Jan podává nauku o Duchu svatém nejrozvinutější. U Matouše je zmínka o DS 19krát, u Marka 23krát, u Lukáše 36krát, u Jana 12krát. Působení Ducha svatého je ve Skutcích uvedeno 70krát. Prvotní církve se cítila být od počátku novým Božím lidem.

Výklad Ducha svatého je podáván dvojím směrem, jednak je to Syn Boží, který dává Ducha a pak je to Duch, který dosvědčuje, že Kristus je Syn Boží. V Janově evangeliu, v řeči na rozloučenou Ježíš hovoří o Duchu Božím jako o Duchu pravdy (J 14,17; 15,26; 16,13).

Duch svatý působí v dějinách spásy a zvláště v životě Ježíše má velkou úlohu. Duch svatý, jako Duch Otce zprostředkuje Kristovo narození z Panny. Mocí Ducha byl dán počátek Ježíšova lidství. To svědčí o přítomnosti Ducha již v počátku jeho

⁸⁷ Srov. A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 133.

⁸⁸ Srov. T. IVANČIČ, *Život ze síly Ducha a modlitby*, str. 153.

⁸⁹ Srov. J. HERIBAN, *Průručný lexikón biblických vied*, str. 327.

⁹⁰ Statistiku výskytu jsou dle biblického programu: BibleWorks for Windows 8, 2009.

⁹¹ J. ZVĚŘINA, *Teologie agapé*, svazek 1, str. 117.

existence, takže se nijak neproměňuje Ježíšovo bytí.⁹² Už samo jméno Kristus znamená Pomazaný – Duchem.

Přítomnost Ducha se zjevuje při jeho křtu v Jordánu, Duch sestupuje na něj podle proroctví o Mesiáši, služebníku Jahvovu (Iz 11,2; 42,1; 61,1).⁹³ Tradice mluví o viditelném a slyšitelném svědectví Ducha pro všechny lid. Viditelné svědectví holubice je možno chápat jako symbol „okřídleného“ poselství nebes, poselství vzájemné Boží lásky mezi Otcem a Synem. Druhým svědectvím je tajemný projev Ducha svatého, hlas Otcův z nebe: „Toto je můj milovaný Syn, jehož jsem si vyvolil.“ (Mt 3,17). Duch svatý na Ježíše sestoupil a spočinul na něm (srov. Iz 11,2). Syn se nechává křtít Otec promlouvá, Duch zůstává tajemstvím, protože nemluví, nejedná, a přitom zůstává nepostradatelný v dialogu mezi Otcem a Synem. Je prostředkem komunikace, uskutečňuje setkání, sděluje jejich vzájemný vztah.⁹⁴ Ježíš sám dává do spojení svůj život s posláním Ducha svatého (J 16,7), on sám bude křtít Duchem.

Přítomnost a působení Ducha dokazuje všechno, co Ježíš činí (L 4,14). V Duchu přináší dobrou zvěst a slovo Boží (L 4,18), v Duchu má přístup k Otci (L 10,21), v něm vysvobozuje člověka z ďábelské moci (Mt 12,28). U Ježíše můžeme vidět přítomnost Ducha trvalou a stálou, ne přechodnou jako u starozákonních charismatiků, Duch mu náleží, je to jeho vlastní Duch (srov. J 16,14n).⁹⁵ Spojení „Duch Ježíšův“ nacházíme v Novém zákoně sice jen jednou (Sk 16,7), ale vzhledem ke stejnému kontextu (Sk 16,6) hovořícímu o Duchu svatém ve stejné souvislosti, vyplývá z toho, že označení „Duch Ježíšův“ a „Duch svatý“ je totéž.⁹⁶ Ježíš o Duchu mluví jen když opouští učedníky (J 14,16n.26; 16,13nn). Po jeho odchodu přijde Duch – utěšitel (J 14,16; 16,7), který bude mluvit a jednat ve jménu Ježíše, který bude pomocníkem a bude vyučovat to, čemu učenci ještě neporozuměli (J 14,26).

Ježíšovo zmrtvýchvstání je chápáno jako dílo Ducha svatého a velikonoční události spolu s Letnicemi jsou největší událostí Nového zákona. Ježíšův odchod ze světa je předpokladem a nezbytnou podmínkou pro příchod Ducha svatého.⁹⁷ Po svém vzkříšení vylévá Ducha (J 20,22) a dává tak učedníkům podíl na svém poslání. O letnicích učedníci poprvé zakusili dar Ducha, který se stal počátkem jejich křesťanské

⁹² Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 93.

⁹³ Srov. A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, str. 132.

⁹⁴ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 93.

⁹⁵ Srov. X. LÉON-DUFOUR, *Slovník Biblické teologie*, str. 93.

⁹⁶ L. TICHÝ, „Duch Ježíšův“, str. 7.

⁹⁷ L. TICHÝ, „Duch Ježíšův“, str. 11.

zkušenosti.⁹⁸ Učedníci přijímají Ducha svatého a tak začínají chápat pozemský příběh Ježíše z Nazareta, jeho utrpení, smrt a zmrtvýchvstání v plánu spásy. Duch je tak vede k novému pohledu na jejich život. Naplnění Duchem jsou připraveni s přesvědčením a odvahou hlásat Krista, překonávat sebevětší konflikty.

Duch nás očišťuje od hříchu (1 K 3,2), posvěcuje duši (1 P 1,2), přimlouvá se a rozdává zvláštní dary Boží milosti – charismata k budování církve (Ř 12,4-8 a 1 K 12,5-14.28-31). Hřích a jeho zákon těla jsou nahrazeny zákonem Ducha a spravedlnosti (Ř 7,18.25).⁹⁹

Obrácení a přijetí Ducha svatého je nejdůležitější zvěstí. To je nový začátek. Mezi člověka a jeho prvotní pád byl vložen hřích, který odporuje přítomnosti Božího ducha a je tak v rozporu s Božím darováním sebe sama člověku. Kristova oběť má výkupnou moc, dochází k novému darování se Boha člověku, darování v Duchu svatém a to je tajemství vykoupení.¹⁰⁰

Po zjevení Otce jako zkušenosti ve Starém zákoně, po zjevení Syna jako zkušenosti v Novém zákoně nastává zjevení Ducha svatého jako zkušenosti v době církve.¹⁰¹ Ježíš a Duch svatý zahajují nový věk, třetí etapu dějin spásy, období Ducha svatého. Sestoupení Ducha svatého na apoštoly je začátek doby církve. Apoštolové a jejich učedníci předávali přijaté Kristovy pravdy a vše, co přijali z vnuknutí Ducha svatého, ústním kázáním, příkladem života a ustavováním řádu. Pod vlivem Ježíšova Ducha koná církev to, co konal Ježíš, hlásá jeho slovo (Sk 4,30), opakuje jeho modlitbu (L 23,34), láme chleba, pokračuje v díkůučinění a udržuje jednotu. Duch svatý je silou církve.¹⁰²

Duch je zdrojem nového života, Duch oživuje (2 K 3,6). Kde není Duch, je smrt. Člověk může poznat mnoho věcí rozumem, ale bez Ducha se jich nedokáže dotknout srdcem. Duch zůstává nepostižitelný, nemůžeme určit odkud přichází a kam jde (J 3,8). Můžeme však vnímat jeho hlas a vyčíst přítomnost ze znamení, učiněných prostřednictvím člověka uchváceného a přetvořeného silou Ducha. Duch nám připomíná Boží tajemství a brání nám zapomenout, že Bůh je Duch (J 4,24) a vše, co se narodí z Boha, z Ducha, je rovněž duch (J 3,6) schopný se klanět Bohu v Duchu a Pravdě (J 4,24), zřící se těla a jeho mrtvých skutků (Žd 6,1) a přinášet plody Ducha

⁹⁸ Srov. J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 550.

⁹⁹ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 95.

¹⁰⁰ JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, str. 9.

¹⁰¹ E. VELLA, *Duch svatý – pramen života*, str. 26.

¹⁰² Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 94.

(Ga 5,22), který oživuje (J 6,63). Život v Duchu ještě není život v plnosti, je to život ve víře. Přesto je to skutečná zkušenost jeho přítomnosti.¹⁰³

Na rozdíl od Janova evangelia, které hovoří o Duchu svatém jako o osobě Nejsvětější Trojice (pravděpodobně vzhledem k době sepsání), u synoptiků nacházíme pojetí Ducha spíše jako Boží sílu a moc. Sám Ježíš u synoptiků o sv. Duchu téměř nemluví. Jedinou výjimkou je Matoušovo evangelium obsahující Trinitární křestní formuli: „*Jděte a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jméno Otce, i Syna, i Ducha svatého*“ (Mt 28,19). Zde je Duch postaven výslovně na roveň Otci i Synu a je jediným místem u synoptiků mluvící o Duchu jako osobě. Ostatní zmínky o Duchu jsou ve výše uvedeném Starozákonním pojetí Boží síly a moci.

Otázkou zůstává, jestli slova zachycená u synoptiků jsou odrazem povelikonoční doby nebo jestli se jedná o zachycení skutečných Ježíšových výpovědí. Mezi první zmínky o Duchu patří u synoptiků početí Ježíše (Mt 1,18; L 1,35) a souvislosti se křtem (Mk 1,9-11; Mt 3,13-17; L 3,21-22) a pokušení na poušti překonané v síle Ducha svatého (Mk 1,13-13). Důležitou kapitolou je L 4,16, kde popisuje začátek Ježíšova působení v nazaretské synagoze. Ježíš se prohlašuje za naplněné prorocství z Iz 61,1-2. Jde o osvoboditelské a zjevitelské působení Mesiáše v moci Ducha svatého.¹⁰⁴ Podle svědectví synoptiků Ježíš o Duchu svatém často nehovořil. Kromě výše uvedeného jsou ještě další tři zmínky. Kromě velkého misijního příkazu zmíněného výše (Mt 28,19) je další zmínka v souvislosti s rouháním proti Duchu svatému, což nám zároveň ukazuje rozlišení Syna člověka a Ducha svatého (L 12,10): „Každému, kdo řekne slovo proti Synu člověka, bude odpuštěno. Avšak tomu, kdo se rouhá Duchu svatému, odpuštěno nebude.“ (Mk 3, 28-29, Mt 12, 31). Tím neodpustitelným hříchem je myšlena totální uzavřenost člověka vůči daru spásy a odpuštění ze strany darujícího se Boha.¹⁰⁵ Vidíme, že projev Boha a projev Ducha je jedno a totéž, Bůh a Duch svatý jsou jedno Boží působení.

Další úryvek ukazuje příslib Boží pomoci těm, kdo vydávají svědectví pravdě evangelia: „Když vás povedou do synagóg a před úřady a soudy, nedělejte si starosti, jak a čím se budete hájit nebo co řeknete. Vždyť Duch svatý vás v té hodině naučí, co je třeba říci“ (L 12,11-12; srov. Mk 13,11). U Mt 10,20 je navíc zdůrazněno, že bude mluvit Duch Otce. U Lukáše máme Ducha svatého představeného jako dar udělovaný

¹⁰³ Srov. X. LÉON-DUFOUR, ed., *Slovník Biblické teologie*, str. 90 – 91, 95.

¹⁰⁴ C. V. POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 204.

¹⁰⁵ Srov. JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, str. 56-58.

Bohem, v jistém slova smyslu Boží sebedarování: „Jestliže tedy vy, ač jste zlí, umíte svým dětem dávat dobré dary, čím spíše váš Otec z nebe dá Ducha svatého těm, kdo ho prosí“ (L 11,13). Ježíš v době, kdy byl se svými učedníky, dobře věděl o příslibu vylití Božího Ducha, což nasvědčuje o historické věrohodnosti výroku. Ježíšova slova jsou zachycena v události seslání Ducha svatého: „*Hle, sesílám na vás, co slíbil můj Otec; zůstaňte ve městě, dokud nebudete vyzbrojeni mocí z výsosti*“ (L 24,49). Mocí z výsosti rozumíme Ducha svatého. Ježíš osobně se o Duchu svatém svým učedníkům zmiňoval, avšak vzhledem k jejich tehdejšímu porozumění, které nebylo dostačující před sesláním Ducha, nemohl předbíhat běh událostí a nemohl o tajemství Božího Ducha sdělit více. I tak jim bylo jasné, že Duch svatý je hybnou silou Ježíšova působení.

Poslání Ducha svatého začíná v plnosti tam, kde se uzavírá poslání Ježíše Krista. Jeho Božský statut je ukázán tím, že v Písmu je jedině Ježíš dárce Božího Ducha.¹⁰⁶

¹⁰⁶ C. V. POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 204.

4. Výklad Duch svatý v Janově evangeliu

V hlavní kapitole se budeme věnovat výkladu textu Janova evangelia, kde je psáno o Duchu svatém. Pro text použijeme Bibli: Písmo svaté Starého a Nového zákona.¹⁰⁷ První perikopa, která hovoří o DS je ve spojení s Ježíšovým křtem (J 1,32-34). Zmínku o novém narození z vody a Ducha nalezneme v rozmluvě s Nikodémem (J 3,1-15) a pravé uctívání v Duchu a pravdě vysvětluje Ježíš samařské ženě (J 4,23-24). Po zázracích v Kafarnau, kdy upoutal velkou pozornost lidu, mluví Ježíš o Duchu, který dává život (J 6,63). Na slavnosti stánků spojuje obraz vody a Ducha (J 7,37-39). Téma Duch svatý se dále objevuje až po ukončení Ježíšovy veřejné činnosti, kdy se blíží jeho smrt, je s apoštoly a těší je. Mluví o Duchu svatém, jako o Paraklétovi, který je darem Otce (J 14,15-17), bude je učit a připomínat vše, co učil Ježíš (J 14,26), vydá svědectví a svět usvědčí z hříchu, spravedlnosti a soudu (J 16,7-11). Duch svatý je nazýván Duchem pravdy, který uvede do veškeré pravdy (J 16,12-15). Poslední zmínka o Duchu je při zjevení v Jeruzalémě (J 20,21-22).

4.1 Svědectví Jana Křtitele (J 1,32-34)

4.1.1 Text a kontext

³²Jan vydal svědectví: „Spatřil jsem, jak Duch sestoupil jako holubice z nebe a zůstal na něm.“³³A já jsem stále nevěděl, kdo to je, ale ten, který mě poslal křtít vodou, mi řekl: 'Na koho spatříš sestupovat Ducha a zůstávat na něm, to je ten, který křtí Duchem svatým.'³⁴Já jsem to viděl a dosvědčuji, že toto je Syn Boží.“

Duch sestupuje a zůstává na Ježíši, to je svědectví Jana Křtitele a zároveň začátek Ježíšovy veřejné činnosti. Tato událost je popsána i v synoptických evangeliích, kde nacházíme přímo zprávu o Ježíšově křtu. Duch sestupuje v podobě holubice a hlas z nebe potvrzuje vyvolení Syna. (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; L 3,21-22).

¹⁰⁷ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. (včetně deuterokanonických knih), 12. vyd., Praha: Česká biblická společnost, 2006.

Evangelista Jan vypráví pouze o vystoupení Jana Křtitele, křest Ježíše přímo nepopisuje. Jan Křtitel zde není popisován jako známý kazatel pokání a „křtitel“, jako u synoptiků, je označen pouze jako Jan. Jeho jediným posláním je vydat svědectví o Ježíši, aby všichni uvěřili skrze něho (J 1,7), a umožnit tak zjevení Ježíše izraelskému národu (J 1,31).

Verše J 1,19-28 rozvíjí téma svědectví a objasňují, kým Jan Křtitel není: „On sám nebyl tím světlem“ (J 1,8), vv 1,29-34 popisují události druhého dne, kdy před jinými posluchači Křtitel vydává pozitivní svědectví o Ježíšovi. Jan Křtitel křtí v řece Jordánu a připravuje lid na příchod Páně, kterému není hoden rozvázat řemínek u opánek. Ježíš ale není ve svém národě přijímán jako Mesiáš.

4.1.2 Výklad

V Duchu svatém Křtitel odhaluje Ježíšovo mesiášské poslání, zvěstuje Ježíše jako toho, který přináší Ducha svatého. Jan je nejen prorok, ale i hlasatel. Je Kristovým předchůdcem a vydává svědectví, že se proroctví Izaiášovo naplnilo.¹⁰⁸ Ježíš v tomto úryvku není hlavní dějovou postavou, hlavním tématem je Křtitelovo svědectví. Jan Křtitel přiznal, že jeho křest byl přípravou na Mesiáše a navazuje na slova z Prologu, kdy mluví o Ježíšovi jako o tom, který byl dříve než on (J 1,15), jako o beránku Božím, který snímá hřích světa (J 1,29), jako o tom, na kterého sestoupil Duch (J 1,32), jako o Synu Božím (J 1,34).¹⁰⁹ Křtitel Ježíše neznal (J 1,31), ale Bůh mu zjevil pravdu rozlišovacím znamením, kterým byl Duch a tak Křtitel poznal pravou podstatu Ježíše (J 1,33). I když křest zde není přímo popsán, dochází při něm ke zjevení pravdy, že Ježíš je Mesiáš, tj. Pomazaný Duchem svatým. Svědectví Jana Křtitele je dotvrzeno svědectvím vyššího řádu, kdy Duch na něj sestoupil jako holubice z nebe a zůstal na něm (popsáno pouze u synoptiků). Křtitel tak svým prohlášením dosvědčuje, že je Ježíš Syn Boží. To znamená, že spolu s ním přišel do lidských dějin Duch svatý. Jde o trvalou přítomnost Ducha, ne dočasnou nebo občasnou jako u starozákonních proroků a tato je znakem příchodu Mesiáše. On je zprostředkovatelem Ducha, je tím, který křtí Duchem svatým a ohněm.

¹⁰⁸ JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, str. 11.

¹⁰⁹ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 81.

4.1.3 Shrnutí

Když Jan vidí přicházet Ježíše a pronáší slova: „*Hle, beránek Boží, který snímá hřích světa.*“ Svědčí o Mesiáši na základě toho, co viděl, a jeho svědectví musí být přijato. Mesiáš je ten, který přichází v Duchu svatém a který zároveň má plnost Ducha svatého v sobě. To znamená, že popis Ducha sestupujícího na Ježíše je znamením pro Jana Křtitele. Svědecká úloha Jana Křtitele je v Janově evangeliu zdůrazněna natolik, že ani není popsán samotný křest Ježíše. Křtitel ho označuje za beránka Božího, což způsobuje, že jeho učedníci od něj odcházejí a následují Ježíše. Zde můžeme vidět evangelistův záměr vysvětlit jednak cestu, kterou prošli Křtitelovi přívrženci, a zároveň jeho snahu vyložit skutečnou úlohu Křtitele, který byl po popravě některými stoupenci považován za Mesiáše.

4.2. Rozmluva s Nikodémem (J 3,1-15.34)

4.2.1 Text a kontext

¹Mezi farizeji byl člověk jménem Nikodém, člen židovské rady. ²Ten přišel k Ježíšovi v noci a řekl mu: „Mistře, víme, že jsi učitel, který přišel od Boha. Neboť nikdo nemůže činit ta znamení, která činíš ty, není-li Bůh s ním.“ ³Ježíš mu odpověděl: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo znovu, nemůže spatřit království Boží.“ ⁴Nikodém mu řekl: „Jak se může člověk narodit, když je už starý? Nemůže přece vstoupit do těla své matky a podruhé se narodit.“ ⁵Ježíš odpověděl: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha, nemůže vejít do království Božího.“ ⁶Co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z Ducha, je duch ⁷Nediv se, že jsem ti řekl: Musíte se narodit znovu. ⁸Vítr vane, kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam směřuje. Tak je to s každým, kdo se narodil z Ducha.“ ⁹Nikodém se ho otázel: „Jak se to může stát?“ ¹⁰Ježíš mu řekl: „Ty jsi učitel Izraele, a tohle nevíš? ¹¹Amen, amen, pravím tobě, že mluvíme o tom, co známe, a svědčíme o tom, co jsme viděli, ale vy naše svědectví nepřijímáte. ¹²Jestliže nevěříte, když jsem k vám mluvil o pozemských věcech, jak uvěříte, budu-li mluvit o nebeských? ¹³Nikdo nevstoupil na nebesa, leč ten, který sestoupil z nebes, Syn člověka. ¹⁴Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, ¹⁵aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný.“

³⁴*Vždyť ten, kterého poslal Bůh, mluví slova Boží; (Bůh) mu totiž dává Ducha v míře neomezené.*“

Další zmínka o Duchu svatém se nachází při setkání Ježíše s Nikodémem (J 3,1-21). Tento rozhovor je v evangeliu uveden poté, co Ježíš povolal učedníky (J 1,35-51), vykonal první zázrak na svatbě v Káně Galilejské (J 2,1-12) a vyhnal prodavače z chrámu v Jeruzalémě (J 2,13-25). Rozmluva s Nikodémem obsahuje první z rozvinutějších teologických diskuzí, které jsou charakteristické pro Janovo evangelium. Některé z těchto diskuzí pojímají události, otázky nebo znamení, která jsou ohniskem těchto hovorů. Jiné zase zahrnují jeden nebo více klíčových výroků Ježíše, které symbolizují nějaké hledisko křesťanské víry. Mnoho z těchto klíčových sdělení je koncipováno tak dobře, že jsou snadno zapamatovatelné. Takový je i případ této třetí kapitoly Janova evangelia s výroky jako je „*Musíš být narozen znovu*“ (J 3,7) a „*Bůh tak miloval svět...*“ (J 3,16). Mnoho takových veršů je svědectvím o skutečné inspiraci a podmanivém charakteru této knihy.¹¹⁰ Tuto perikopu vyložíme v širším kontextu, aby byly dobře pochopeny souvislosti.

4.2.2 Výklad

Farizej jménem Nikodém¹¹¹ vystupuje jako přední muž mezi Židy, politicky angažovaný a je jedním z členů Sanhedrinu.¹¹² Byl vzdělaný, v desátém verši nazýván jako „učitel Izraele“. Pravděpodobně to byl poctivý muž, jako farizej i přísný, kterého přitahovalo Ježíšovo učení. Přichází za Ježíšem, aby mu potvrdil něco, co přesahuje jeho chápání.¹¹³ Tento muž přichází za Ježíšem v noci. Vzniká zde otázka, jestli volí noc právě proto, aby se ostatní farizeové nedozvěděli o jeho zájmu o potulného kazatele nebo jestli mu záleží na tom, co si o něm druzí myslí. Většina komentátorů se shodla,

¹¹⁰ G. L. BORCHERT, *John 1-11*, str. 169.

¹¹¹ Původně řecké jméno s významem „přemožitel lidu.“ Viz J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 664.

¹¹² Název pro nejvyšší židovský soud v Jeruzalémě (podle Mt 5,22 to mohl být jakýkoli soudní dvůr), který se skládal z velekněží (tj. úřadující velekněz a bývalí velekněží), příslušníků privilegovaných rodů, z nichž se velekněží vybírali, starších (kmenových a rodových vůdců a kněží) a zákoníků, tj. znalců Zákona. Byli zde farizeové i saduceové. Jeho členové byli označováni jako členové rady. Měl rozsáhlé soudní pravomoci, vykonával občanskou jurisdikci a do určité míry jurisdikci trestní. Měl vlastní ozbrojené a posuzoval případy na něž se nevztahoval trest smrti (ty vyžadovaly potvrzení od římského prokurátora, jež většinou souhlasil s verdikty Sanhedrinu). Viz J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 902.

¹¹³ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 117.

že nejde o to, že by se Nikodém něčeho obával, když později dokázal vystoupit před celou radou a říct: „Odsoudí náš zákon někoho, aniž ho napřed vyslechne a zjistí, čeho se dopustil?“ (J 7,51). Odkaz na noc je obraz muže, který byl sám v temnotě, v nelehkém stavu nevíry a pochybností. Ježíše oslovuje „Rabbi“¹¹⁴ tj. „mistře“. Toto oslovení z úst člověka, který je uznávaný učitel, je výrazem vyjádření velkého respektu a úcty. Svůj pozitivní úsudek o Ježíšovi odůvodňuje zázraky, které Ježíš dělá. Vidí, že něco takového nelze udělat, pokud s ním není Bůh. Ježíš začíná hovor o zásadním tématu a odpovídá i na to, na co se ho Nikodém nezeptal. Řeší existenciální otázku: „Jak člověk dosáhne podílu na spáse?“ Což je vyjádřeno slovy Písma: „Jak může člověk spatřit Boží království?“ A to je Ježíšova odpověď Nikodémovi: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo znovu¹¹⁵, nemůže spatřit království Boží“ (J 3.3). Pro Jana charakteristické zdvojené „amen“, což znamená, že Ježíš odpovídá s Božskou autoritou. Amen, to znamená „pravda“¹¹⁶ Ježíš jasně dává najevo, že není důležité, jestli přišel od Boha. Tím podstatným je nové narození, protože království Boží nemůže vidět nikdo jiný, než ten, kdo je znovuzrozen. Tímto obrazem narození je krásně vyjádřena myšlenka, že člověk není schopen sám sebe spasit, že spása je dílem a darem Božím.¹¹⁷ Nikodémova odpověď: „Jak se někdo může narodit, když už je starý? Nemůže přece vstoupit do těla své matky a podruhé se narodit“ (J 3,4). Tady vidíme, že Nikodém bere Ježíšova slova v rámci svého pochopení v přirozeném významu, setkáváme se zde s prvním, pro Janovo evangelium charakteristickým, nepochopením. Nutno také podotknout, že Židé všeobecně očekávali příchod Božího království, ale ve zcela jiné podobě. Mesiáš byl pro ně dlouho očekávaný král, toužili po novém ustanovení Davidova království, obnovení chrámu a Zákona. Nikodém nebyl hloupý, když Ježíšovi pokládal otázku ohledně „zpětného vstoupení do matky“, on jako učitel Izraele s určitostí dokázal rozeznat metafory. Najednou ovšem vidí, že Boží království ze slov Ježíše není popisováno jako nové zřízení, nová instituce, ale spíše se týká života lidí, jejich proměny, ne tedy nové zákony, ale noví lidé. Nechápe, jak tedy lze začít znovu, když se nejde vrátit do minulosti a začít jinak, toto je pro něj nevysvětlitelné.

¹¹⁴ Rabbi, Rabboni – hebrejský termín rab („velký“) sloužil k označení uznávané osoby, rabbi („můj velký“) představoval uctívou formu oslovení. Koncem 2. st. Př. Kr. rab bylo označení pro učitele, rabbi znamenalo tedy můj učitel. Od NZ doby se pojem omezoval pouze na oficiální užití – čestný titul. Srov. J. D. DOUGLAS, ed., *Nový biblický slovník*, str. 859.

¹¹⁵ Slovo *anóthen* může být přeloženo jako znova nebo taky shora, shůry, od Boha samotného. Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 117.

¹¹⁶ Když hovoří prorok ve jménu Božím, říká: „Slovo Boží“. Když hovoří sám Bůh v první osobě, říká: „Amen v pravdě“. Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 67.

¹¹⁷ F. PORSCHE, *Malý stuttgartský komentář*, str. 35-36.

Ježíš znovu objasňuje, Nikodémovo neporozumění mu umožňuje hlubší vysvětlení a objasňuje to, co již řekl (J 3,3), jen s malou změnou: „nemůže spatřit“ za „nemůže vejít“ (J 3,5). Tato změna snad nemá zase až takový význam, jako ta druhá, kdy místo „nenarodí-li se kdo znovu“ říká „nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha“. Dalo by se tvrdit, že jde o dvě narození, fyzické z vody, duchovní z Ducha. Zmínku o tom, že by se někdo někdy z vody narodil, však nikde nenacházíme, takže tato možnost se jeví jako nesmyslná. Lze rovněž navrhnout odkaz na křesťanský křest, voda jako vlastní křest a duch jako realita po křtu. V tomto úryvku to ovšem nelze tímto způsobem vysvětlit, protože Nikodém v té době asi stěží mohl vědět něco o křesťanském křtu. Jak můžeme vidět, nejde o to dvakrát se narodit, ale jde o nové duchovní narození, narození do nové situace, kde se věřící stává dítětem Božím.¹¹⁸ Vidíme, že Ježíš předpokládá pochopení slov o očištění a proměně (J 3,10) u Nikodéma na základě znalostí Starého zákona. Pro příklad uvedeme úryvek (Ez 36, 25-27): „Pokropím vás čistou vodou a budete očištěni; očistím vás ode všech vašich nečistot a ode všech vašich hnusných model. A dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha. Odstraním z vašeho těla srdce kamenné a dám vám srdce z masa.“ Bůh skrze tohoto proroka mluví o očištění vodou a proměňující moci Ducha, jde tedy o proměnu srdce. Vidíme tedy, že Ježíš přináší pouze nový pojem „nové narození“, podstata proměny Ducha však byla dávno vyslovena ve Starém zákoně¹¹⁹.

„Co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z Ducha, je Duch.“ (J 3,6). Každá bytost tvoří to, co je mu podobné, hříšný člověk tvoří pouze hříšné tělo. Vůči tělu stojí Duch, jako oživující a obnovující moc.¹²⁰ Tělesný člověk ovšem nemůže pochopit věci Ducha (1Kor 2,14), tělo se spokojuje pouze s tím, co lze zachovávat či ovládat, utváří si soudy pouze na základě vlastních smyslů. Duch působí odlišný způsob vidění a chápání. Jedinou možností proměny člověka je zásah Boží, kdy Duch svatý člověku otevře mysl a oči, aby mohl vidět dílo Boží. Božími dětmi se stáváme prostřednictvím Ducha – což je „Nové narození“. Ježíš vyzývá Nikodéma (J 3,7), aby se nedivil jeho slovům. Navazuje krátkým podobenstvím ve verši osmém o větru, který si vane, kam chce a nikdo neví, odkud přichází a kam směřuje (J 3,8). Zde Ježíš otevírá úvahu nad každodenní zkušeností s větrem, který není vidět, ale následky jsou znatelné.

¹¹⁸ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 118.

¹¹⁹ Ezechiel – prorok nejostřejšího období judských dějin, který prožil zajetí, pád Jeruzaléma a zničení chrámu 587/6 př. Kr. Byl povolán ke zvláštním zjevením Boží slávy. Srov. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, str. 1058.

¹²⁰ F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 36.

Nikodémovi vysvětluje, že stejně jako vítr, který fouká, stejně vane i „Boží vítr“, „Boží Duch“, kterého není schopen vysvětlit, ale nemůže popřít jeho následky. To Nikodém nechápe, a proto se ptá: „*Jak se to může stát?*“ (J 3,9). Odráží se zde silné soustředění na politický význam příchodu Mesiáše a opomíjení hledisek, které skutečně souvisí s příchodem Božího království. Slyšíme napomenutí Nikodéma a silnou výtku, že by snad právě on měl pochopit něco z Ježíšova učení: „*Ty jsi učitel Izraele a tohle nevíš?*“ (J 3,10). Dále Ježíš hovoří k Nikodémovi: „*Amen, amen, pravím tobě,*“ ale dále již mluví v množném čísle „*Mluvíme o tom, co známe, svědčíme o tom, co jsme viděli; ale vy naše svědectví nepřijímáte.*“ (J 3,11). Podle F. Porsche přechod do množného čísla vyjadřuje připojení svědectví obce. Někteří lidé díky tomu tvrdí, že evangelium není historické, že „my“ znamená pozdější církve. Když Nikodém přichází za Ježíšem, začíná také slovy „víme“ a přitom přichází sám, takže toto pravděpodobně není podstatná věc, snad Ježíš pouze zrcadlí Nikodémův příchod. Klíčovou záležitostí je to, že už se dále nehovoří o narození z Ducha, ale o svědectví, o víře a věčném životě. Jedině Ježíš tak může hovořit, protože přišel z nebe, mluví o tom, co zná a svědčí o tom, co viděl. Nehovoří již obrazně, ale předkládá záležitost, o kterou hlavně jde. Je to život skrze víru ve svědectví toho, který se zjevuje.¹²¹ J 3,12: „*jestliže nevěříte, když jsem k vám mluvil o pozemských věcech, jak uvěříte, budu-li mluvit o nebeských?*“ Ježíš rozlišuje zde věci pozemské a nebeské. K pozemským můžeme přiřadit narození z Ducha, protože se to děje tady na zemi. Ježíš musel hodně Nikodémovi vysvětlovat, aby pochopil pozemské věci týkající se nového narození a proto zároveň říká, že by nemohl mluvit o věcech nebeských, protože ty už by nebyly pochopeny vůbec. J 3,13 je svědectvím samotného Ježíše, protože jako jediný byl v nebi a sestoupil na zem, takže může zjevovat nebeské věci. Bůh poslal své Slovo na zem je důkazem, že křesťanství je náboženství zjevené a ukazuje, že se nestačí spokojit s náboženskými tradicemi, že pro spásu jsou důležitější věci nebeské. Ježíš je nositelem nebeského zjevení. Úryvek vrcholí významným Ježíšovým slovem o jeho vyvýšení v J 3,14, které odkazuje na událost v Nm 21,9 (srov. též J 8,28; 12,34).

Po těchto slovech Ježíš odchází s učedníky do judské země, kde se odehrává krátký příběh před Křtitelovým uvězněním. Vznikne spor mezi Křtitelovými učedníky a ten vydává poslední svědectví o Ježíši. „*Kdo jeho svědectví přijal, dotvrdil tím, že Bůh je pravdivý*“ (J 3,33). Ten, kterého poslal Bůh, mluví slova Boží, Bůh mu dává Ducha

¹²¹ F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 37.

v míře neomezené (J 3,34). To znamená, že kdo je poslán od Boha není jen prostředníkem smlouvy: je to spojenec, je to jednorozený Syn, Slovo, které vyjadřuje Boha. Bůh sám se sjednocuje se svým lidem. Bůh mu totiž dává Ducha. Smlouva už není stvrzována písmeny vyrytými do kamene, ale Duchem. Duchem, kterého živý Bůh (2K 3,3) vylil do našich srdcí (Ř 5,5). Duch Syna přebývá v každém, kdo zůstává v něm.¹²²

4.2.3 Shrnutí

Skrze Ducha se Bůh se dává poznat v Ježíšovi. Jedině Syn, který pochází z nebeského světa, o může o Bohu svědčit a vrátit se zpět. Tím, že Bůh poslal svého Syna do světa smrti, dal každému možnost podílet se na jeho životě, mít život věčný, ten zcela šťastný, po kterém člověk touží jako po dosažení svého lidství. Tento život není však výsledkem nadlidského úsilí. Je to dar Otce života, který nám v Synu nabízí stát se Jeho dětmi.¹²³ Člověku je kladena jediná podmínka, aby se ve víře otevřel Synu, protože pravý život je pouze skrze Syna.¹²⁴

Nikodém nikdy Ježíšova slova neodmítá, jen ukazuje na neschopnost překročit chápání materiálního světa, který se dá rozumově vysvětlit. Nechápe, že věřit v Ježíše je přijmout Syna a narodit se tak ve vlastní pravdě dětí.¹²⁵ Neuvědomuje si, že mu Ježíš nabízí dar „shora“, díky kterému může plně Ježíše přijat. Nenechává se vést darem Ducha k přijetí díla Ducha svatého v novém narození.

Rozhovor s Nikodémem můžeme označit jako katechezi o víře ve formě dialogu.¹²⁶ Boží láska ke světu není tímto světem podmíněná, svrchovaná láska si sama vybírá. Třetí kapitola je progresivním vstupováním do světla, vyjitím ze tmy noci do dne, ze zákona k evangeliu, z postoje služebnosti do svobody dětí.¹²⁷

Křtitelovo svědectví pojednává o vztahu mezi Ježíšem a Janem Křtitelem, kde můžeme vidět autorův záměr správně tento vztah vymezit a vydat tak poslední svědectví Jana Křtitele o Ježíši. Ježíš je z Boha, jedná jako Bůh, protože má Božího Ducha, kterého mu Bůh dává.

¹²² Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni* str. 78.

¹²³ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 65 – 71.

¹²⁴ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 38.

¹²⁵ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 66 – 67.

¹²⁶ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 38.

¹²⁷ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 62 – 64.

4.3 Uctívání v Duchu a pravdě (J 4, 23-24)

4.3.1 Text a kontext

²³*Ale přichází hodina, ano, již je tu, kdy ti, kteří Boha opravdově ctí, budou ho uctívat v Duchu a v pravdě. A Otec si přeje, aby ho lidé takto ctili.* ²⁴*Bůh je Duch a ti, kdo ho uctívají, mají tak činit v Duchu a v pravdě.*

Následuje epizoda odehrávající se na jednom místě v Samařsku a časový sled událostí je lineární. Učedníci odchází nakoupit jídlo (v 8) a Ježíš hovoří se samařskou ženou. Po návratu učedníků odchází Samaritánka zpět do města (v 28) a lidé z města začínají přicházet k Ježíšovi (v 30), mezitím Ježíš promlouvá k učedníkům (vv 31-38).

V příběhu vidíme setkání Žida - Mesiáše (spása je ze Židů J 4,22) s nežidovským světem (reprezentovaným právě samařskou ženou). Rozhovor opět nacházíme pouze v Janově evangeliu. Hlavním tématem rozhovoru je Ježíšovo sebezjevení, kdy se zjevuje jako dárce pravého a nepomíjivého života a rovněž potřeba odpovědi víry na ně. Ježíš vyvolal svým úspěchem v Jeruzalémě a Judsku u farizeů závist a odmítání. Rozhodl se vrátit do Galileje. Zvolil cestu přes Samaří, cestu, které se zbožní Židé vyhýbali, protože vztahy mezi ortodoxními Židy a Samařany nebyly dobré (Samařané byli považováni za nečistý národ). Ježíš přichází do Sycharu, kde podle tradice byla studna vyhloubená Jákobem. Ježíš je u studny sám a prosí příchozí samařskou ženu o vodu. Protože nebylo vhodné, aby na veřejnosti mluvil muž se ženou a navíc Žid se Samařankou, vyvolává u ženy údiv a pokládá mu otázku: „Jak to? Ty Žid, žádáš o napití mne, Samaritánku?“ (J 4,9). Ježíšova odpověď obrací téma, kdy on žádající se stává tím, kdo nabízí vodu, ne obyčejnou, ale živou. Díky přirozené oblasti myšlení dochází k nedorozumění a tím i možnosti podrobnějšího vysvětlení Ježíše, že jeho voda tiší žízeň navždy, protože kdo ji pije, stává se sám pramenem vyvěrajícím k životu věčnému (obraz věčného života, který je darován věřícímu). Popisuje ne přirozenou žízeň, ale žízeň po smysluplném naplnění života, kterou člověk pociťuje i ve chvílích, kdy jsou jeho tělesné potřeby naplněny.

Po vysvětlení tématu o vodě Ježíš přechází na zcela jiné téma, chce, aby tato žena přivedla svého muže. Ježíš ví, že tato žena neměla ve svém životě jen jednoho, ale nechce odhalovat pohoršivý způsob jejího života. Žena je opět překvapena, že Ježíš

zná její situaci a nazývá ho prorokem. Samařané si zřídili chrám na hoře Garizim od doby, kdy se oddělili od Židů a neustále se přeli, které místo je pro bohoslužbu správné, jestli chrám na hoře Garizim nebo Jeruzalém. Proto také žena pokládá Ježíšovi tuto spornou otázku. Ježíš odpovídá, že nezáleží na pravém místě, nýbrž na správném způsobu uctívání v Duchu a pravdě (J 4,24-25).

4.3.2 Výklad

V uvedeném 23. verši se Ježíš vrací k tématu o nové době a místě uctívání Otce, které bylo zmíněno již ve verši 21: „*Věř mi, ženo, že přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře ani v Jeruzalémě.*“ Ježíš hovoří o nové době, Bůh se nyní nově a jedinečně zjevuje. Slova „přichází čas a již je tu“ jsou charakteristickým rysem Janova evangelia, který vyjadřuje přítomnou eschatologii. Tímto způsobem je vyjádřeno, že čas konce se blíží, ale v jistém slova smyslu již přišel. Mluví o konkrétním historickém vývoji vykoupení. Důležitým bodem je zvěstování nového místa pravého uctívání. Nebude důležité, kde má sídlo chrám, ale pravé uctívání je v Duchu a pravdě. Nevylučuje se tím, že by do této doby nebyli praví ctitelé Boha. Těmito slovy Ježíš oznamuje, že praví ctitelé nebudou muset již více chodit do chrámu, nebude záležet na tom, kde je chrám postavený, Garizim i Jeruzalém jsou přesaženy. I přes to, že podle podmínek Staré smlouvy bylo uctívání a oběti silně spojeno s chrámem, přichází čas, kdy praví ctitelé nebudou s tímto místem tak silně svázáni. Boha nelze omezit pouze na chrám. Ježíš je přítomen, to znamená, že místo pravého uctívání je také přítomno,¹²⁸ protože tím samotným chrámem je Ježíš. On je tím místem setkávání, obrazem Božím, zhmotnělým Slovem a Bůh si přeje, aby ho uctívali v Duchu a pravdě. Setkání s Ježíšem je tou hodinou, ve které člověk může vstoupit, pokud chce, do domu Otce.¹²⁹ Základem všeho je způsob Božího jednání. Bůh není ani hora ani svatostánek, Bůh je Duch. Uctívání Boha v Duhu a pravdě není jen čistě duchovní zbožností, ale uctívání Boha a zbožnost, které jsou inspirovány a určovány Duchem.¹³⁰ Bůh není omezen fyzickým tělem, není jako my, je Duch, je dechem života, jako je láskou a světlem bez stínu.¹³¹ Je nadpřirozený a vše prostupující osobní přítomnost u

¹²⁸ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 154.

¹²⁹ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 92 – 93.

¹³⁰ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 47.

¹³¹ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 83 – 86.

věřícího člověka.¹³² Bůh je dárce života, my podléháme smrti. Pravé uctívání nemá být tedy omezeno na chrám, ale soustředěno na samotného Boha. Toto uctívání je umožněno samotným Bohem, který zjevil sám sebe v Ježíši Kristu, je konečným vyjádřením toho, jaký je Bůh. Ježíš je tím pravým chrámem a člověk ho má svým životem uctívat. Pravé uctívání je inspirováno a určováno Duchem,¹³³ je s ním ve shodě. On je cesta, pravda a život. Pravda není pojmem, ale mocí, která člověka osvobozuje, je zdrojem, ze kterého pramení lidské jednání.¹³⁴ Bůh Otec vyhledává pravé ctitele – uctíváče a ne uctívání. Kdyby hledal uctívání, znamenalo by to, že i Bůh má své potřeby, že není dokonalý. Naším uctíváním Mu nemůžeme nic navíc přinést. Jediný a pravý Bůh nás nepotřebuje, což ovšem neznamená, že ho nezajímáme. Bůh není neosobní. To člověk potřebuje Boha, protože od Něj je všechno a vše co mu dává je z milosti. Veškerá Jeho péče a láska k nám je z Jeho plnosti a Jeho pravdivost se ukázala v Kristu. V textu čteme: „*A Otec si přeje, aby ho lidé takto ctili.*“ Proto nám dal svého Ducha, abychom se s Ním mohli v Duchu setkat a poznat ho jako Otce, protože skrze Ducha vstupuje do vztahu ke světu.¹³⁵ Ovšem tak jako samařská žena, tak i mnoho lidí, nedokáže přesáhnout omezení vlastních dějin a odmítá Ježíšova slova, nedokáže jít dále. Dospívá pouze k částečné, podmíněčné víře v Ježíše.

Příběh ze Samaří uzavírá Ježíšův odchod do Galileje a druhý zázrak v Káně, uzdravení syna královského úředníka.

4.3.3 Shrnutí

Bůh je Duch (v 24a), je to všeprostopující osobní přítomnost u věřícího člověka, proto nelze mít Boha na jednom místě, ani na hoře, ani ve svatostánku. Duch je sebezjevující, zakusitelná síla, pomocí které se Bůh stává lidem přístupný. Práví ctitelé budou ti, kteří budou soustředěni na Boha a vyznávat, že Bůh je Bůh a Ježíš je vtělené Slovo. Uctívání není tedy spojeno s naší upřímností nebo s čistě duchovní zbožností, ale s Boží bytostí. Ježíš zjevuje lidem Boha a Otce a člověk ho má svým životem uctívat. Díky oběti, kterou sám Bůh dal, se stanou pravým obrazem obrazu Božího. „*Nyní přichází hodina, kdy pro člověka jediným přijatelným způsobem uctívání*

¹³² Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 154.

¹³³ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 47.

¹³⁴ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 48.

¹³⁵ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 48.

*Boha je naprosté nasměrování celého života a jednání na Otce a podíl na daru Otce, daru, který je vším, zač se prohlašuje.*¹³⁶ Budou uctívat Boha v Duchu, v plném společenství mezi Slovem a tělem, mezi Bohem a člověkem.

4.4 Duch dává život (J 6,63)

4.4.1 Text a kontext

⁶³*Co dává život, je Duch, tělo samo nic neznamená. Slova, která jsem k vám mluvil, jsou Duch a jsou život.*

Poté, co Ježíš vykonal další zázraky Uzdravení nemocného v sobotu (J 5,1-18), nasycení zástupů (J 6,1-15), zázrak na moři (J 6,16-21), přichází za ním druhého dne do Kafarnaa zástupy, které předešlého dne nasýtil (J 6,22-24). Události i řeč o chlebu se přibližují velikonočním svátkům. Ježíš poučuje zástupy, aby usilovali o pokrm, který zůstává k věčnému životu (J 6,27), tj. o víru v toho, který ho poslal. Lidé žádají znamení (J 6,30), které by překonalo Mojžíšův dar many. Ježíš jim ukazuje na pravý chléb z nebe (J 6,32-33) a představuje sám sebe jako tento pravý chléb (J 6,35), jako jediného, který může dát věčný život. Poučuje přítomné o potřebě jíst tělo a pít krev Syna člověka. Slova jsou nejen pro Židy, ale i pro jeho učedníky příliš tvrdá a vyvolávají krizi. Nyní, když se Ježíš plně zjevil, žádá přilnutí k němu.¹³⁷ Učedníci se dostávají před rozhodnutí Ježíšova slova přijmout a uvěřit tomu, co působí spíše pohoršení nebo odmítnout. Požadavek víry, který není ojedinělý v tomto úryvku (srov. J 1,11-13; 3,11-21.31-36) je adresován nejen učedníkům Ježíšovy doby, ale je stále aktuální i pro dnešního čtenáře. Hodně učedníků, kteří s ním chodili, viděli jej kráčet po vodě a byli svědky zázraku s chleby, nyní od něj odešlo. Důvodem bylo, že si přizpůsobovali svůj pohled na Ježíše vlastním a povrchním představám,¹³⁸ hodnotili jeho skutky pouze na základě lidských očekávání. Ježíše považovali pouze za zjevovatele nebeských věcí.¹³⁹

¹³⁶ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 154.

¹³⁷ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 162.

¹³⁸ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 251.

¹³⁹ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 250.

Odmítli uvěřit, že Ježíš, který jim připadal jako obyčejný člověk, je tím, kdo může zjevovat Boha a být prostředníkem života.¹⁴⁰

4.4.2 Výklad

Ježíš reaguje na lidskou nevíru otázkou, která se týká jeho vystoupení zpět k Otci (J 6,62) a dodává, že Duch je ten, který dává život, že tělo nic neznamena, život vychází z Ducha, ne z těla, které žije jen díky Duchu. Zde je proti sobě postaveno tělo a Duch. Tělo, které bez Ducha nic neznamena, jako pozemsky smýšlející nevěřící člověk, který se na Ježíše dívá pouze lidským způsobem a potřebuje Duchem proměnit, aby mohl uvěřit a nalézt život věčný.¹⁴¹ Částečné vysvětlení můžeme nalézt v předchozím verši: „*Co až uvidíte Syna člověka vystupovat tam, kde byl dříve?*“ Hovoří o místě návratu, odkud pošle Ducha. Jeho pozemské tělo nám nemůže Ducha dát, dokud nevystoupí zpět k Otci. Zrnko pšenice, pokud nezemře, nepřinese plody (12,24). A to se může týkat apoštolů, aby překonali pohoršení, musí Ježíše vidět vyzdviženého na kříži, pouze potom mohou přijmout Ducha a žít jako on.¹⁴² Ježíšova slova jsou Duch a jsou život, jsou to slova, která berou dech a žádají srdce. Boží slovo tvoří, je velmi mocné a účinné, je naplněno Boží silou, Duchem, který život dává. To je to podstatné.

4.4.2 Shrnutí

Pravým učedníkem se nestáváme na základě nějaké informace. Musí to být dáno od Otce a podmínkou je víra v Syna. Je to v Duchu uskutečněná odpověď Otci, který se dává poznat v Ježíšově slově.¹⁴³ Kdo přijme slovo Syna, má dar Ducha a život Boží.¹⁴⁴ Jinými slovy lze říci, že člověk se musí nejprve otevřít a přijmout Boží slovo ve víře a to se děje působením Ducha, který srdce člověka otevírá. Ježíšovo slovo zůstává nezbytnou potravou. Rovněž také vidíme, že selhání není nikdy vyloučeno ani mezi těmi, kdo věří. Ježíšova slova jsou pro mnohé nepřijatelná, protože považují jeho svědectví za svědectví obyčejného člověka. Neví, že jeho slova ve skutečnosti dávají

¹⁴⁰ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 61.

¹⁴¹ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 62.

¹⁴² Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 165.

¹⁴³ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 251.

¹⁴⁴ Srov. S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 164.

dech Boží a otevírají k životu, jsou to slova věčného života, jak řekne Šimon Petr (v. 68).

4.5 Vystoupení o slavnosti stánků (J 7,37-39)

4.5.1 Text a kontext

³⁷V poslední velký den svátků Ježíš vystoupil a zvolal: „Jestliže kdo žízni, ať přijde ke mně a pije!“ ³⁸Kdo věří ve mne, 'proudy živé vody poplynou z jeho nitra' jak praví Písmo.“ ³⁹To řekl o Duchu, jež měli přijmout ti, kteří v něj uvěřili. Dosud totiž Duch nebyl dán, neboť Ježíš ještě nebyl oslaven.

Stejně jako úvod páté a šesté kapitoly začíná i kapitola sedmá slovem „potom“, čímž je naznačen začátek nové série událostí. Pozadí sedmé kapitoly tvoří oslava svátku stánků, kde Ježíš veřejně vystupuje, působí tak mnoho diskuzí a rozkol mezi posluchači.¹⁴⁵ Svátek stánků byl původně svátkem sklizně. Později se symbolikou svátku stánků stala připomínka čtyřicetiletého putování Izraelců na poušti, kde se o ně Hospodin staral. K obsahu tohoto svátku byla i prosba za déšť, který byl nezbytný pro život. Zvláštní obřady s vodou a světlem mají určitý význam i pro tematiku sedmé kapitoly Janova evangelia.¹⁴⁶ Tyto stánky se nestaly jen historickou připomínkou, ale mají ukazovat, že neustále jsme v jistém slova smyslu na cestě. Určitým způsobem mají oddělovat od konzumního a materiálního způsobu života, který je soustředěn na život tady a teď a připomínat, že by lidé měli být neustále poutníky na zemi. Svátky stánků se slavily v sedmém měsíci židovského kalendáře (září – říjen). Lidé stavěli stánky, ve kterých pak po dobu 7 dní žili. Poslední den svátku byl naplněn zlatý džbán vodou z rybníku Siloe a procesí vedené nejvyšším knězem ho neslo do chrámu. Když procházeli Vodní bránu, troubilo se na šofary jako vyjádření radosti a díkůvzdání. Kněží obcházeli oltář, zpíval se halel (Žalmy 113-118).¹⁴⁷ Když dosáhli Žalmu 118, každý mužský poutník mával pravou rukou, ve které držel spletenou palmovou ratolest s větvičkami vrby a myrhy. V levé ruce poutník držel citrusový plod, což znamenalo nejen požehnání země, nadcházející sklizeň, ale obřad s vodou

¹⁴⁵ F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 72.

¹⁴⁶ F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 72.

¹⁴⁷ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 256.

je prosbou za dar deště. Všichni třikrát provolávali: „Vzdejte díky pánu!“ Voda a víno byly nabídnuty Hospodinu při ranní oběti před oltářem. V Židovském myšlení toto vylévání vody o Svátku stánků bylo symbolické. Bylo symbolem mesiánského věku, kdy Bůh vyleje svého Ducha v posledních dnech. Symbolizoval proud Ducha jako vody živé, která se vylévá do celé země.¹⁴⁸ Ježíš navazuje na obsah tohoto svátku a na ritus obětování vody¹⁴⁹, kdy v poslední slavnostní den Svátku stánků vystoupil a zvolal: „Jestliže kdo žízní, ať přijde ke mně a pije!“ (J 7,37) Toto je považováno za silný mesiánský výrok. Ježíš zve každého k sobě, jako k prameni pravého života. V Bibli nacházíme časté spojení voda a život. Toto spojení je velmi silným symbolem zvláště v polopouštní zemi, jako je Izrael a proto se stal i mocným symbolem pro Ducha. Ježíšova slova tedy znamenají, že on je tím, kdo vyleje Ducha a dá život (Ez 36,25-27).

Ježíš vystoupil poslední den Svátku stánků, kdy končí obřady, uklízí se stánky a slavnost končí. On však symbolicky říká, že to vlastně nekončí, že on je dárcem vody, která je pramenem tryskajícím do života věčného¹⁵⁰, že vše se naplňuje v něm a vše teprve začíná.

4.5.2 Výklad

Verše J 7,37-39 interpretují vodu jako Ducha a odkazují do budoucnosti slovesem „potečou.“ Požehnání budou mít věřící později a Ježíš dává tuto vodu žíznivým.

Rozdílný výklad je, pokud čteme text souvisle do konce 38. verše, pak proudy živé vody poplynou „z jeho nitra“ jako „z nitra věřícího“ nebo jestli je tečka v 38. verši za první větou souvětí a to říká, že poplynou z Kristova nitra.¹⁵¹ To nám naznačuje, že Duch proudí z Krista a dávalo by to tomuto textu velký význam. S odkazem na text J 4, 13-14 je snadnější si uvědomit, že živá voda vždy vychází od Ježíše. V tom případě by první případ mohl být vysvětlen i tak, že kdo uvěří, může se stát zřídlem – požehnáním pro druhé. Základním zdrojem je vždy Kristus, on sám je tím konečným Svátkem stánků, pravým zdrojem vody, pravým zdrojem Ducha.

¹⁴⁸ Srov. D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, str. 321 – 322.

¹⁴⁹ F. PORSCHE, *Malý stuttgartský komentář*, str. 76.

¹⁵⁰ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 273.

¹⁵¹ D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, str. 323.

Ježíš prohlašuje, že naplňuje Písmo. Může to být odkaz na eschatologické vody života popisované v Ez 47,1-11, kde vytékaly životodárné vody z chrámu ve středu Jeruzaléma do celého světa.¹⁵² „Jan prostřednictvím tohoto výroku přenáší prorockví z města na osobu“¹⁵³ Ježíš je konečným zprostředkováním Božího daru vody v rámci oslav svátku stánků.¹⁵⁴ Jediným předpokladem, jak získat tuto živou vodu je, přijít k němu a věřit v něj. Poslední část věty „Dosud totiž Duch nebyl dán, neboť Ježíš nebyl ještě oslaven“, zde jde o nějaké zdokonalení Božího daru, protože nelze říci, že ve Starém zákoně nebyl Duch přítomen (Nu 11,25; Iz 11,1-9; Ez 36,25; Jl 3,1-5). Toto zintenzivnění je podmíněno Ježíšovým návratem do slávy, kterou měl již před stvořením světa. To znamená, že nemůžeme mít žádný prospěch z Ducha bez Ježíšova ukřížování, vzkříšení a nanebevstoupení a proto pochopení Ježíšovy smrti bylo možné teprve na základě jeho vzkříšení a seslání Ducha.¹⁵⁵

4.5.3 Shrnutí

Ježíšovo sebezjevení - označuje sám sebe jako nevyčerpatelný pramen živé vody. Ježíš sám je nositelem Ducha.¹⁵⁶ Evangelista spojuje tuto „živou vodu“ s darem Ducha, který věřící přijmou skrze Ježíše po jeho oslavení.¹⁵⁷ To přivádí lid do situace, kdy se musí rozhodnout, jestli Ježíš je Mesiáš a jestli v něj uvěří. Někteří jej přijímají, jiní naopak tvrdí, že z Galileje nemůže Mesiáš být. Zde nacházíme janovskou ironii. Židé soudí podle těla a myslí si, že znají Ježíšův původ, proto tvrdí, že je z Galileje. Kdyby ho viděli očima víry, věděli by, že Ježíš je od Boha a ne z Galileje.¹⁵⁸ Ježíš přesahuje obřad svátku, který měl být připomínkou druhého daru vody, který zdokonaluje Tóru.¹⁵⁹

4.6 Výroky o Duchu svatém – Paraklétovi

¹⁵² F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 274.

¹⁵³ C. K. BARRETT, *The Gospel according to St John*, str. 328

¹⁵⁴ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 274.

¹⁵⁵ F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 76.

¹⁵⁶ C. K. BARRETT, *The Gospel according to St John*, str. 88.

¹⁵⁷ F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 78.

¹⁵⁸ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 274.

¹⁵⁹ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 274.

Výroky o Paraklétovi se nachází v druhé hlavní části Janova evangelia, která popisuje Ježíšovo zjevení před učedníky a která bývá často označovaná jako Kniha slávy (J 13,1-20,31). Tyto výroky jsou součástí tzv. řeči na rozloučenou (J 14,1-16,33). Nacházíme zde pět výroků o Duchu svatém, který je označen výrazem *paraklétos*. Jeho působnost je zaslíbena pro období po Ježíšově odchodu (14,16n.26; 15,26n; 16,7b-11.13-15). Řeči tvoří součást širšího literárního celku a vyznačují se řadou známých opakování, protikladů a napětím. Jednotlivé části (13,1-17,26) mají svou historii v ústním podání příběhů janovské obce.¹⁶⁰

4.6.1 Paraklét zaslíben jako dar Otce (J 14,15-17)

4.6.1.1 Text a kontext

¹⁵*Milujete-li mne, budete zachovávat má přikázání. ¹⁶a já požádám Otce a on vám dá jiného Přímluvce, aby byl s vámi na věky – ¹⁷Ducha pravdy, kterého svět nemůže přijmout, poněvadž ho nevidí ani nezná. Vy jej znáte, neboť s vámi zůstává a ve vás bude.*

Ježíš přislubuje od Otce dar Ducha – Parakléta ve chvíli, kdy před svou smrtí mluví s učedníky o svém odchodu. Otázka Ježíšova odchodu vyvstala během zmíněného rozhovoru (srov. 13,33-36).¹⁶¹ Ve verši 14 se vyprávění a rozhovory mění v příkazy, které Ježíš vyslovuje vůči učedníkům.

4.6.1.2 Výklad

Předchozí verše (vv 12-14) obsahují požadavek víry a jistou závislost (pokud budete prosit, dostanete). Verš 15 žádá lásku a téma lásky je komunikováno až do v. 24. Mluví o tom, co přináší láska k němu. Učedník, který Ježíše miluje, ukazuje jednotu s ním zachováváním jeho přikázání. „Dodržovat jeho slovo“ je ve své podstatě myšlen vztah k víře, který zahrnuje bratrskou lásku – v. 13,34.¹⁶² Ježíš obdržel přikázání od Otce, aby ho svět mohl poznat. Tím, jak Ježíš miluje (viz. 10,14-18) a jak mluví, zjevuje

¹⁶⁰ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 393.

¹⁶¹ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 414.

¹⁶² A. WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, str. 187.

toto přikázání dávající život.¹⁶³ Večer, před svojí smrtí Ježíš povzbuzuje učedníky, aby odpovídali na jeho lásku (13,34-35) tím, že budou věřit a zachovávat zjevená slova (v. 15). A právě pro tuto víru platí velký příslib: Nebeský Otec na žádost Syna pošle jiného Parakléta – utěšitele a pomocníka. Povzbuzuje učedníky příslibem Přímluvce, který s nimi bude na věky. Slovo „jiného“ Přímluvce znamená, že tento Přímluvce převezme roli pozemského Ježíše po jeho odchodu, bude pokračující přítomností Ježíše v učednících v roli utěšitele. Bude zde druhý Paraklét, který nebude ve smrti Ježíše vyvýšen, aby odhalil lásku Boží v dokonalém aktu lásky (v. 12,32-33), ale bude nadále s učedníky (v. 16).¹⁶⁴ V Janově evangeliu není Ježíš přímo Paraklétem nazván, vyplývá však z kontextu, že prvním Paraklétem je Ježíš (což potvrzuje 1 Jan 2,1). Učedníci nebudou zanecháni sami ve zlověstném světě, ale bude při nich navždy stát Duch – pomocník.¹⁶⁵ Tento Přímluvce není nikdo jiný než Duch pravdy, Duch, který sděluje pravdu a je pokračujícím zjevením Boha ve světě, které „svět“ nemůže poznat. Člověk nemůže žít ve světě Ježíše, pokud si myslí, že vše může být určováno realitou lidského světa. Tento Duch pravdy odliší učedníky od světa, světa nevěřících, kteří Ježíšův původ od Otce nepřijali a odmítli ho. Duch navždy zůstane ve společenství věřících a tak zaručí pokračování zjevení a jednotu Otce, Syna a synů na Zemi.¹⁶⁶ Svět Ducha nemůže přijmout, protože Ducha je možné vidět a poznat pouze vírou. Celý svět nemůže bez znovuzrození přijít k rozeznání Ducha pravdy, stejně jako Židé nepřišli k rozeznání nebeského posla.¹⁶⁷ Učedníci jsou však částí Ježíšova světa a Ježíš je připravuje na nadcházející bolestný čas. Doposud jim byl v těle oporou a pomocí, nyní oznamuje svůj odchod. Jeho tělesná přítomnost byla časově ohraničena. Jeho návratem k Otci pokračuje dál „světová“ neschopnost rozpoznat pokračující přítomnost zjevení Božího.¹⁶⁸ Kristus smrtí odchází, ale slibuje učedníkům, že nezůstanou sami a opuštěni. Od Otce jim dá jiného pomocníka, který bude s nimi, v jejich nitru (v. 17). Na rozdíl od světa učedníci Ducha znají, protože přebývá s nimi¹⁶⁹. Zde vidíme, že Paraklét je s nimi nyní a v budoucnosti je odkaz na druhého Parakléta (v. 16). Je zde určitá souhra mezi Ježíšem a Paraklétem. Ježíš sám je Dar pravdy (J 1,17), cesta, která je pravda (v. 6) jenž přebývá s nimi. Novým znakem příběhu je druhý Paraklét, jako

¹⁶³ F. J. MOLONEY, *The Gospel of John: Text and Context*, str. 246.

¹⁶⁴ F. J. MOLONEY, *The Gospel of John*, str. 246.

¹⁶⁵ A. WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, str. 187.

¹⁶⁶ A. WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, str. 187.

¹⁶⁷ A. WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, str. 187.

¹⁶⁸ F. J. MOLONEY, *The Gospel of John*, str. 247.

¹⁶⁹ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 146.

pokračující přítomnost Pravdy, jako Duch, který mluví pravdu a který je představen jako trvajícím přítomností zjevení Božího těm, kdo milují Ježíše a zachovávají jeho přikázání (v. 15). Přítomnost Parakléta bude zajišťovat, že trvajícím zjevením Pravdy bude pokračovat mezi Ježíšovými učedníky i navzdory nepřítomnosti tělesného Ježíše. Ježíšovo poslání se nechýlí ke konci, ale směřuje k novému období, kde úlohu Ježíše přebírá jiný Paraklét. Ježíš věděl, že přišla hodina odejít z tohoto světa k Otci (J 13,1) a Ježíšův dar Ducha svatého je s tím spojen. Ježíšův odchod je spojen s jeho smrtí, ale zároveň jeho smrt vede znovu k jeho příchodu, takže odchod a návrat splynou (v. 18). Důležitým tématem výše uvedených veršů je sjednocující láska, která není podmínkou, ani úkonem poslušnosti, ale vztahem. Kdo miluje Ježíše, ten zachovává jeho přikázání. Opravdová láska ke Kristu přinese poslušnost zachovávat jeho slova a tak zachovávat současně i slova Otce, který ho poslal. Učedníci musí změnit odpověď na zjevení Boha v Ježíši závazkem lásky k Ježíši a zachovávání jeho přikázání. Jsou povoláni k paralelnímu životu lásky v mezech po odchodu Ježíše a oživení darem Parakléta, protože Ježíš požádá Otce, aby těm, kteří zůstávají v lásce, dal „jiného Přímluvce“. Ten ovšem nebude v těle, ale bude s učedníky navždy. „Přímluvce“ je dále nazýván „Duchem pravdy“. Duch, který oznamuje pravdu - Bůh je pravda, je tedy pokračující přítomností Božího zjevení ve světě.¹⁷⁰ Paraklét je ten, který učedníkům sděluje život, který plyne z toho, který odešel, ale stále žije. Ježíšův odchod není v tom smyslu, ve kterém „svět“ chápe zkušenost smrti, ale naopak, je důsledkem daru Parakléta, který vede k důvěrnému vztahu být milován Otcem i Synem a je pokračujícím zjevením Božím, které dává učedníkům zkušenost zažít přítomnost nepřítomného uprostřed jejich uctívání.¹⁷¹

4.6.1.3 Shrnutí

Ježíš odchází do slávy k Otci, kterou měl ještě před založením světa. Slibuje poznání, které bude uděleno věřícímu po jeho odchodu, kdy nastane čas jeho přikázání a daru nového života (v. 20). Toto poznání plodí přítomnost Ducha, která je odhalením jednoty existující mezi Otcem a Synem, jednoty, která nově existuje i mezi věřícími a Ježíšem. Nenechává věřící bez pomoci, pošle jim Parakléta, Ducha pravdy, aby byl

¹⁷⁰ F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 424

¹⁷¹ F. J. MOLONEY, *The Gospel of John*, str. 252

v jejich nitru, a právě skrze tohoto Ducha přijde Otec se Synem a učiní si ve věřících příbytek. Nebude s věřícími přítomen ve vzkříšené podobě, ale prostřednictvím svatého Ducha, který je jeho nástupcem až do konce času (Mt 28,20). Sdružení víry, lásky a věrnosti vede k novému slibu. Učedníci, kteří díky přítomnosti Parakléta milují Ježíše a zachovávají jeho přikázání, přijdou k poznání Boha a budou milováni Bohem i Ježíšem. Protože Ježíš žije, naplnění Duchem – Paraklétem zažijí životadárnou přítomnost nepřítomného, zažijí život lásky, který spojuje Otce a Syna.

4.6.2 Paraklét má všemu naučit a vše připomenout (J 14,26)

4.6.2.1 Text a kontext

²⁶*Ale Přímluvce, Duch svatý, kterého pošle Otec ve jménu mém, ten vás naučí všemu a připomene vám všechno, co jsem vám řekl.*

V. 26 pokračuje Ježíš v řeči o svém odchodu. Navrací k postavě druhého Parakléta, který byl představen na začátku střední části rozmluvy (v. 16), jako charakter nikdy nekončící přítomnosti ve věřícím společenství.

4.6.2.2 Výklad

Paraklét bude pokračovat v odhalování role Ježíše (J 14,26) a bude učedníkům připomínat Ježíšovo učení navzdory jeho nepřítomnosti. Smrt a odchod Ježíše vedou k Ježíšovu životu s Otcem a rovněž k životadárné přítomnosti k učedníkům (v. 19). Dřívější Paraklét musí být vyvýšen a oslaven a teprve potom může být dán druhý Paraklét, který bude zůstat navždy a zajišťovat pokračující zjevení Boží započaté Ježíšem.¹⁷² Odchod Ježíše a dar Parakléta, Ducha pravdy, vyžaduje tedy rozlišení mezi Ježíšem a Duchem. Co Duch dělá pro učedníky je prodloužení a dokonalost toho, co pro ně dělá Ježíš. V Duchu – Paraklétovi je tělesná nepřítomnost Ježíše překonána. Ježíš opustí své učedníky, ale nezemře, bude vyvýšen a stane se nedostupný přímo ve fyzickém těle. Přítomnost živého Ježíše bude však i nadále pokračovat díky stálé přítomnosti v Duchu – Paraklétovi. Ten je bude učit a připomínat vše, co je Ježíš učil.

¹⁷² F. J. MOLONEY, *The Gospel of John*, str. 255

Tento Přímluvce, Duch svatý je ve v. 17 představen jako Duch pravdy, který bude mluvit pravdu, nejen proto, že je pravdivý a spolehlivý, ale on bude sdělovat a zdůrazňovat pravdu, kterou má od Otce. Bude učit, což neznamená teoretické učení nebo to, že člověka učiní vševědoucím, ale bude připomínat vše, co řekl Ježíš, když byl v těle. Odchod Ježíše rozpoutá mezi učedníky něco až dosud neznámého a nevysloveného. Učedníci nemohli hodně věci pochopit, dokud Ježíš nezemřel a nevstal z mrtvých. Necháпали ukřižování a utekli, necháпали Ježíšovu smrt jako oslavení, při prvních zmínkách o vzkříšení byli velmi nedůvěřiví. Připomínání není tedy nějaké uvedení do původního průběhu minulých událostí, ale objevení nového porozumění. Je prohloubením a aktualizací Ježíšova poselství.¹⁷³ Učedníci nebyli schopni porozumět Ježíšovým slovům, teprve až díky působení Ducha svatého přichází k pravému pochopení událostí. Byl to Duch svatý, který byl vylit o Letnicích a umožnil více pochopit. Nejde jen o tyto připomínky, hlavně také o posilu v době nepřátelství a odmítnutí.

4.6.2.3 Shrnutí

Duch je učitelem a připomíná to, co Ježíš řekl, je rádcem, utěšitelem, ochráncem a pomocníkem. Jak Ježíš přichází ve jménu Otce, tak Duch přichází ve jménu Ježíše. Duch svatý působí pravé očekávání a to odlišuje křesťana od světa. Ježíšovi učedníci jsou znovuzrozeni z Ducha, smíření s Bohem a Bůh v nich skrze Ducha přebývá. To působí ovoce Ducha, odlišnost v chování od světa nevěřících. Těm, kdo Ježíše milují a dodržují jeho přikázání, je přislíbeno řešení při hledání poznání a spojení s Bohem. Nebudou zanechání sirotky, ale bude jim udělen život a poznání Boha, jeho Syna a sebe samých a to všechno v důsledku odchodu Ježíše a ne jako následek Ježíšova návratu ve vzkříšení.¹⁷⁴ Zmínky o Paraklétovi se objevují pouze v projevech na rozloučenou (kap. 14-16). Zmínky o něm jsou v kontextu relativně nezávislá a ukazují blízkou podobnost obsahu. Jsou to všeobecné předpovědi o příchodu Utěšitele, který je nazýván ve 3. osobě singulární osobou. Zde mohou být stopy janovského přepracování a zdá se,

¹⁷³ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 148.

¹⁷⁴ F. J. MOLONEY, *The Gospel of John*, str. 251.

že evangelista převzal rčení o Paraklétovi z tradice a zapracoval je do svého evangelia.¹⁷⁵

4.6.3 Paraklét vydá svědectví o Ježíšovi (J 15,26-27)

4.6.3.1 Text a kontext

²⁶*Až přijde Přímluvce, kterého vám pošlu od Otce, Duch pravdy, jenž od Otce vychází, ten o mě vydá svědectví.*²⁷ *Také vy vydávejte svědectví, neboť jste se mnou od počátku.*

Nová řeč na rozloučenou začíná veršem 15,18. I když vv. 26 – 27 je mnoha komentátory považován za přídavek k originálnímu textu.¹⁷⁶ Pozornost se obrací znovu k tématu loučení a z toho vyplývajících důsledků pro učedníky.¹⁷⁷

4.6.3.2 Výklad

Přímluvce – Duch svatý je opět nazván Duchem pravdy. V minulém úryvku Ducha posílal Otec, v této části Ježíš mluví o Přímluvci, kterého pošle on, ale který vychází od Otce. Tím se dostáváme na hranici naší schopnosti něco poznávat a jsme odkázáni na svědectví a víru. Ježíš říká učedníkům, že Paraklét bude poslán od Otce skrze Ježíše uprostřed nenávisti, kterou zažijí v době jeho nepřítomnosti (v 18 – 25). Ježíš, i když odejde, pošle Parakléta od Otce, aby zajistil pokračující svědectví o Ježíšovi v životě učedníků – svědků nepřítomného Ježíše. Paraklét nepokračuje pouze v úkolech Ježíše (J 14,25 – 26), ale umožňuje i utrpení učedníků, kteří tak vydávají svědectví o Ježíši. Společně s prvními svědky to byl i Duch svatý – konec v. 26, kdo vydává svědectví o Ježíši. Ve v. 27 jsou důležitá slova „neboť vy jste se mnou od počátku“ – do popředí vystupuje svědectví těch, kteří s Ježíšem byli od začátku jeho veřejné služby. Zmínka o Duchu svatém v tomto úryvku není jako o pomocníku všech křesťanů, zde je kladen důraz na první - apoštolské svědectví Ježíšova života („neboť vy jste se mnou od počátku.“). Je tak řečeno, že Duch svatý bude spolu s prvními učedníky vydávat svědectví a jako Duch pravdy zajistí věrohodnost apoštolských

¹⁷⁵ A. WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, str. 188.

¹⁷⁶ Srov F. J. MOLONEY, *The Gospel of John*, str. 256.

¹⁷⁷ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 157.

svědků. Jde o garanci prvního svědectví těch, kteří byli s Ježíšem v určitém čase a na určitém místě. Apoštolové jako ti, kteří „na vlastní oči viděli“, byli vedeni, posilováni a utvrzováni skrze Ducha svatého. Ten přišel, aby spolu s nimi vydával svědectví. Jeho činnost však nebyla ukončena, on je s námi stále a tak pomáhá lidem předávat svědectví v pozdější době i dnes. Do výše uvedeného verše mluvil Ježíš o lásce, nyní začíná hovořit o pronásledování pro jeho jméno, o nenávisti a hříchu světa. To, že svět Boha nezná, je příčinou nenávisti vůči učedníkům, kteří žijí jinak než svět, žijí podle jiného Ducha. Svět nikdy nepřijal Ježíše jako zvěstovatele Boha¹⁷⁸. Lidé si sami vytvořili představu, jak má Mesiáš vypadat, hájili své pozemské chápání proti Božímu zjevení v Ježíšovi a odmítali jeho slova i skutky¹⁷⁹. Učedníci jsou vyvoleni Ježíšem, očištěni jeho Slovem (v. 15,3) a tím odlišení od světa. Svět je právě pro tuto odlišnost nenávidí. Kdo nenávidí učedníky, nenávidí Ježíše i jeho Otce, který ho poslal a zůstávají tak ve svých hříších. Ježíš učedníky na přicházející období pronásledování připravuje, protože je čeká těžké období a velká zkouška víry. Proto znovu připomíná příchod Přímluvce – Ducha pravdy, který je bude v tomto náročném čase posilovat. Přímluvce, který pochází od Otce, bude seslán Ježíšem. Učedníci vedeni, posilováni a přesvědčeni tímto Duchem budou schopni sami o něm vydávat svědectví uprostřed nenávisti. Přímluvce je po Ježíšově odchodu pokračovatelem Božího zjevení, které se uskutečnilo v Ježíšovi a skrze něho.

4.6.3.3 Shrnutí

Ten, kdo odmítá Boží lásku doloženou Ježíšovými slovy a skutky, sám nad sebou vynáší rozsudek a hřeší. Ježíš si vyvolil učedníky, které nazval přáteli a tak je miloval, že za ně položil život. Vyzývá je, aby zůstávali v jeho lásce uprostřed nenávisti a pronásledování. Posiluje je Duchem pravdy, který je naplní vnitřní silou i skrze utrpení vydávat svědectví. Zároveň jde o jistotu pravdivosti toho, co nám o Ježíšově životě a učení zanechali apoštolové napsáno, protože ve svědectví Ducha pravdy má jejich lidské svědectví nejvyšší oporu.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 450.

¹⁷⁹ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 451 - 452.

¹⁸⁰ JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, Praha, str. 7.

4.6.4 Paraklét usvědčuje z hříchu, spravedlnosti a soudu (J 16,7-11)

4.6.4.1 Text a kontext

⁷Říkám vám však pravdu: Prospěje vám, abych odešel. Když neodejdu, Přímluvce k vám nepřijde. Odejdu-li, pošlu ho k vám. ⁸On přijde a ukáže světu, v čem je hřích, spravedlnost a soud: ⁹Hřích v tom, že ve mne nevěří; ¹⁰spravedlnost v tom, že odcházím k Otci a již mne nespátříte; ¹¹soud v tom, že vládce tohoto světa je již odsouzen.

Hodnocení a odhalení úkolů Parakléta popisované v těchto verších je, že pokračuje v této rozhodující funkci historického Ježíše a odhaluje Boha v průběhu Ježíšovy nepřítomnosti. Zjevení Boží, které se konalo v Ježíši, pokračuje dále ve druhém Paraklétovi.

4.6.4.2 Výklad

V. 7 je připomínkou J 7,39, kde se mluví o tom, že Duch svatý nemůže být dán, dokud Ježíš nebude oslaven. Ve v. 7 Ježíš připomíná svůj odchod a říká, že je k prospěchu učedníků, když odejde. Jinými slovy sděluje, že ukřižování, vzkříšení a oslavení je podmínka k tomu, aby Duch svatý mohl přijít. Odchod Ježíše skrze „hodinu“ je definitivní. Dále v předchozích verších to byl Otec, který Ducha dával (14,16) nebo sesílal (14,26), ve v. 7 posílá Ducha sám Ježíš. Ježíš má k Duchu stejný vztah jako Otec k Synovi.¹⁸¹ Úryvek zároveň navazuje na kap. 14, která mluví o daru Přímluvce, nyní je však pozornost zaměřena na učedníky, jejich slabost a na Přímluvce, který odhalí hříšnost světa. Ježíš o své smrti nemluvil na začátku jeho veřejného působení, teď se přibližuje konec jeho pozemského života a společenství s učedníky. Dále popisuje úlohu Přímluvce, který odhalí hřích, spravedlnost a soud světa. Tyto verše jsou těžké na překlad díky užití řeckého slova „*elegchein*“ (J 16,8), které má mnoho rozličných významů z oblasti viny, usvědčení, přesvědčení, odhalení, hanby.¹⁸² Přímluvce usvědčí svět ze světského hříchu, světské spravedlnosti a světského soudu. Je zde řečeno, že svět se mýlí ve všech případech. Ježíšova přítomnost zjevuje pravdu a světlo, které odhalují okolní tmou a stejně i přítomnost Přímluvce bude tuto tmou

¹⁸¹ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 157.

¹⁸² Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 461.

odhalovat.¹⁸³ Několikrát je zmíněno, že Ježíš vnímal svět jako hříšný. Duch svatý přijde svět z hříchu usvědčit. Hřích světa nespočívá v morálním prohřešku, je mnohem zásadnější, je to základní postoj odmítání, uzavřenosti, nedůvěry vůči Bohu, hřích je nevíra v Krista. Lidé v Krista nevěří, a proto nevidí, že jsou hříšní, rozhodnutí nevěřit v Ježíše plodí hřích. Proto musí být Duchem svatým usvědčeni. Ukáže, co je spravedlnost nemusí znamenat eticko – morální kontext, což může ukazovat následující věta („že odcházím k Otci a již mne nespátříte“). Podle tohoto kontextu je spravedlnost synonymem ke slovu sláva nebo oslavení neboť Ježíš byl ospravedlněn Duchem a přijat do slávy (1 Tm 3,16).¹⁸⁴ Stejně i usuzování světa a jeho pojetí spravedlnosti je špatné. Dokud byl Ježíš na světě, odhaloval a sděloval lidem jejich mylnou spravedlnost. Svět si myslí, že je spravedlivý, soudí jen čistě lidským pohledem, např. J 9,24 vyjadřuje lidské přesvědčení, že Ježíš je hříšník nebo J 9,39-41 říká, že ti, kteří si myslí, že vidí, jsou slepí a J 8,39-59 popisuje ty, kteří o sobě tvrdí, že jsou spravedlivými dětmi Abrahámovými a přitom odmítají přijmout Ježíše přicházejícího od Otce. Mají jen pocit své vlastní falešné spravedlnosti, ze které budou usvědčeni. Duch svatý usvědčí svět rovněž z jeho usuzování, které je tak špatné, že jediného spravedlivého odsoudili jako falešného zrádce. Svět je přesvědčen, že dělá spravedlivý soud nad Ježíšem, ale ve skutečnosti je to ale vládce temnoty, kdo je souzen a odsouzen. Svět nevidí a nechápe toto zdánlivé vítězství. Ježíšova smrt je jeho oslavením a zároveň také soudem nad nevěřícím světem, což je poznatelné teprve vlivem Ducha svatého, který sděluje správný význam Ježíšova odchodu. Soud nad světem je díky pochybnostem a nechutí uvěřit v Ježíše. Věřící díky působení Ducha získává jistotu víry ve svém srdci a odvahu hájit zjevenou pravdu.

4.6.4.3 Shrnutí

Učedníci nejsou schopni přesáhnout své lidské smýšlení, a proto také nemohou přijmout Ježíšovo slovo, dokud nepřijde Pomocník - Paraklét, který je uvede do pravdy. Víra učedníků je neustále zpochybňována obžalobami okolního světa a jejich tíživou situací. Proto je jim dán Pomocník, Duch svatý, který je vnitřně promění a jejich víru posílí. Učedníci pak proměnění Duchem jsou schopni sami vydávat svědectví ve

¹⁸³ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 461.

¹⁸⁴ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 162.

zkušenosti kříže, které se nemohou vyhnout.¹⁸⁵ Lidé, kteří nevěří, mají svoji falešnou spravedlnost a vlastní soud o Kristu. Domnívají se, že jen rozumem poznají svět. Proto je velmi důležité vydávat svědectví, které však není možné bez působení Ducha. Člověk sám může mít spoustu dobrých argumentů, ale pokud Duch svatý nebude působit, lidé ve svém nitru nepocítí usvědčení z hříchu a nedají svůj život Kristu. Hřích, spravedlnost a soud neumožňují se sklonit před Kristem, lidé svůj úspěch přisuzují jen svým schopnostem. I když každý má svou vlastní vůli, důležitým prostředkem se stává modlitba, protože Duch sestupuje na ty, kteří se skloní. Ježíšovou smrtí nastává nové období, zjevovatelské období Ducha, také čas obce učedníků, kteří jsou naplněni Duchem a očekávají poslední příchod.¹⁸⁶ Ježíš je po vzkříšení přítomen, ale pouze v Duchu a skrze Ducha.

4.6.5 „Duch pravdy“ má uvést do pravdy zjevené Ježíšem (J 16, 12-15)

4.6.5.1 Text a kontext

¹²*Ještě mnoho jiného bych vám měl povědět, ale nyní byste to nesnesli.* ¹³*Jakmile však přijde on, Duch pravdy, uvede vás do veškeré pravdy, neboť nebude mluvit sám ze sebe, ale bude mluvit, co uslyší. A oznámí vám, co má přijít.* ¹⁴*On mě oslaví, neboť vám bude zvěstovat, co přijme ode mne.* ¹⁵*Všecko, co má Otec, jest mé. Proto jsem řekl, že vám bude zvěstovat, co přijme ode mne.*

Těmito verši pokračuje Ježíšova řeč. Z důvodu, že obsahuje odlišné sdělení o Duchu svatém, je projednáváno samostatně.

Ježíš má ještě mnohé co říct, ale učedníci by to nesnesli. Tento verš tvoří přechod v řeči o Paraklétovi. Zde již Duch svatý není nazýván Paraklét, ale Duch pravdy, který uvede učedníky do veškeré pravdy. Ježíš sdělil svým učedníkům vše a nic jim nezamlčel. Pravda jim sice není neznámá, ale Ježíšovo zjevování sebe samého není ještě ukončeno. Důvodem je jejich omezené chápání, chybí jim prohloubený vhled do celé pravdy. Pravdou je Ježíšova smrt a odchod k Otci. To je v současné době zdrojem jejich smutku a pochopení je nad jejich síly. Ježíš si jejich omezení uvědomoval a věděl, že je může ve svých slovech předejít pouze v omezené míře.

¹⁸⁵ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 160.

¹⁸⁶ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 463.

4.6.5.2 Výklad

J 16,13 označuje budoucí funkci Ducha jako nositele zjevení. Tato slova navazují na J 14,26 a výrok prohlubují. Duch již není zmíněn jako ten, který naučí, připomene nebo vydá svědectví. Nyní sděluje, že je „uvede do veškeré pravdy“ (apoštolové nyní nejsou schopni snést Ježíšovo ukřižování). Duch svatý nepřináší žádné „nové pravdy“, ale bude připomínat to, co Ježíš řekl a hlavně daruje nové poznání plnosti pravdy ve světle Oslaveného.¹⁸⁷ Je zde ještě přidáno, že nebude mluvit sám ze sebe, ale co uslyší. Zdroj toho co bude mluvit, je v Ježíšovi. Ježíš i Duch svatý jsou posláni od Otce, vše, co má Otec má i Ježíš a Duch bere vše, co má Ježíš a bude to oznamovat učedníkům.¹⁸⁸ Láska nás činí způsobilými přijmout zjevení Otce a Syna. Slovo, které se stalo tělem, nám zjevilo vše. Duch nám to připomíná a stále znovu sděluje, obdarovává světlem k vysvětlování a uskutečňování v naší konkrétní situaci.¹⁸⁹ Slova „a oznámí vám, co má přijít“ neznamenají, že Duch bude sdělovat to, co se má říkat neomylným způsobem, ani nebude zjevovat budoucí skutečnosti. Duch pravdy dává porozumět tajemství Syna v dějinách, je to „Duch proroctví“, který oznamuje to, co se děje ve světle toho, který ho poslal. Dává vidět skutečnost pohledem Syna, který je stejný jako Otec. Zde už není popisován příchod Parakléta proto, aby učil to, co dříve učil Ježíš, funkcí Parakléta je dokončovat zjevení Krista. Odkaz na veškerou pravdu znamená zjevení veškeré pravdy o Kristu, kterou je nutné přijmout. Období Ducha není další stadiem po Kristu, Duch svatý doplňuje Kristovo zjevení. Ježíš má ještě mnoho co říct, ale udělá to Duch svatý, až přijde. Zde je celé novozákonné očekávání, že v této poslední době přivedl Bůh k naplnění proroctví a očekávání Starého zákona ve zjevení Ježíše Krista a právě v tomto posledním čase Bůh promlouvá ve svém Synu. Jako Ježíš závisel na svém Otci v době svého pozemského působení, tak i Duch svatý závisí na Ježíši a bude mluvit to, co uslyší. V. 14 – 15 záměrem Ducha je oslavit Ježíše. Ježíš je závislý na Otci, Duch na Ježíši a stejně jako Ježíš svým zjevením oslavil Otce, tak Duch oslaví Ježíše, když bude Ježíš poznán jako zdroj a cíl zjevení.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 164.

¹⁸⁸ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 464.

¹⁸⁹ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 383.

¹⁹⁰ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 165.

4.6.5.3 Shrnutí

Duch pravdy dává porozumět tajemství Syna v dějinách. Nepřináší žádné nové zjevení, které by bylo nezávislé na Ježíši. Zajišťuje prohloubení a vysvětlení toho, co Ježíš řekl, umožňuje, aby narůstalo poznání Ježíše a jeho díla. Několikrát je zdůrazněno, že Duch bude mluvit to, co uslyší od Ježíše. Neexistují tedy žádná nová zjevení Ducha nebo tajná zjevení budoucnosti, ale výklad toho, co nastává pro věřící ve světle Ježíšova zjevení. Naše prorocství je „aktualizující vzpomínka“, dává vidět Ježíše, co koná nyní, stejně jako tehdy. Dává vidět skutečnost pohledem Syna, který je stejný jako Otec.¹⁹¹ Uvádění do celé pravdy se uskutečňuje prostřednictvím víry, která je v člověku plodem Ducha pravdy.

4.7 Ježíšova smrt (J 19,30)

4.7.1 Text a kontext

³⁰*Když Ježíš přijal ocet, řekl: „Dokonáno je!“ Pak sklonil hlavu a skonal.*

Ježíš vyvýšený na kříži umírá. Přichází „jeho hodina“, kvůli které přišel na svět. O této „hodině“ je v evangeliu často zmínka (poprvé J 2,4 dále 7,6; 7,30; 8,20; 12,23; 13,1; 17,1). Po v. 12,23 se stále mluví o tom, že „jeho hodina“ ještě nastala, v. 13,1 zmiňuje velikonoční svátky a to, že Ježíš věděl, že „jeho hodina“ přišla, čímž je vidět zjevný vztah k „jeho hodině“ k zatčení a utrpení. To potvrzuje v. 12,23-33. Hlavním důvodem „této hodiny“ je přechod Syna k Otci (J 13,1), což je návrat do slávy (J 17,5) a oslavení Syna, aby mohl být oslaven Otec (J 17,1). Aby se splnilo Písmo, Ježíš na kříži zvolá, že žízní. Je mu podán ocet (víno a voda) a Ježíš pije kalich, který mu Otec podal (J 18,11) a poté sklonil hlavu a skonal.

4.7.2 Výklad

¹⁹¹ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 385.

V původním textu čteme „*paredóken to pneuma*,“ což znamená „*odevzdal svého Ducha*“ (předal Ducha). Ježíšovo „dílo“ je dokonáno (J 4,34; 5,36; 17,4).¹⁹² Všechno je završeno. Zvolání je myšleno v tomto pozitivním smyslu, ne jako pouhé oznámení hrozby smrti, ačkoliv toto také je určitě zamýšleno (slovo „zamýšlet“ je charakteristické pro Janův dualismus).¹⁹³ Po celém utrpení, kdy Ježíš umírá na kříži zcela vědomě a svobodně (Jan nepopisuje událost, kdy se mu vysmívají pod křížem a ani výkřik vyjadřující opuštěnost), vydechuje naposled a zvěstuje slavnostně završení Otcova díla. Ježíšova poslední slova nejen shrnují celé dílo, ale zároveň tak předává Otcí své dílo zjevení a vykoupení. Vše je dokonáno. Dokončeno je vše, k čemu byl Otcem poslán, splnil vše, co mu přikázal a svou smrtí zprostředkoval světu život. Odevzdává Ducha. Někteří exegeté v této větě vidí naznačení daru Ducha svatého ve smyslu, že nabízí Ducha, který byl doposud přítomen pouze v Ježíši a nyní jej předává skupince pod křížem. Tato skupinka má zastupovat celou církev.¹⁹⁴ Tvrdí, že Ježíšovou smrtí je dokonána i hodina jeho oslavení a proto může předat Ducha. Okamžikem smrti se stal dar Ducha možný (J 7,39). Pokud se ale podíváme na L 23,46: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha,“ nevidíme žádný náznak daru Ducha svatého věřícím. Ve skutečnosti Duch bude darován až zmrtvýchvstalým Pánem (J 20,22).

4.7.3 Shrnutí

Ježíšova cesta je dovršena, poslední vydechnutí na kříži je naplněním plánu spásy. Oslavení nenásleduje až po smrti, uskutečňuje se v samotném umírání, protože to je návrat k Otcí, jde o nejzřetelnější zjevení jednoty Otce a Syna. Ježíšovu smrt bylo ovšem možné začít chápat až po jeho vzkříšení a seslání Ducha svatého.

4.8 Zjevení v Jeruzalémě (J 20,21-22)

4.8.1 Text a kontext

¹⁹² Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 524.

¹⁹³ C. K. BARRETT, *The Gospel according to St John*, str. 554.

¹⁹⁴ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 191.

²¹Ježíš jim znovu řekl: „Pokoj vám. Jako mne poslal Otec, tak já posílám vás.“

²²Po těch slovech na ně dechl a řekl jim: „Přijměte Ducha svatého.“

Marie Magdalská, která se setkala u prázdného hrobu s Ježíšem, běžela zvěstovat učedníkům poselství o vzkříšeném Pánu. Malá skupinka učedníků je po jeho smrti uzavřena a cítí se opuštěna. Strach z nenávisti Židů je silný, proto jsou shromážděni, zavřeni a zamčeni v místnosti. Do této situace přichází Ježíš, protože při poslední večeři řekl, že je nenechá sirotky. Ježíš se vrací k učedníkům (srov. J 14,18) a zvěstuje svůj pokoj (srov. J 14,21). Slova přání „pokoj vám“ nevyjadřují obyčejný pozdrav, ale v přítomnosti ustrašených učedníků jsou to slova uskutečnění Ježíšových příslibů (J 14,27 a 16,33). Zjevení Krista po jeho vzkříšení je znamením jeho vítězství a jeho přesahu nad lidskou přirozeností. První dar zmrtvýchvstalého je jeho pokoj. I v tomto případě však mohou vznikat lidské pochybnosti, jestli jde ve skutečnosti o vzkříšeného pána. Proto jim ukazuje své ruce a bok (znamení jeho lásky), i když důkazem mohly být již ony pruhy plátna v prázdném hrobě. Uprostřed zmatených učedníků se skutečně objevuje Ježíš, který vnáší do situace nejen svůj pokoj, ale také radost (srov. J 16,20.22) a novou naději. Poselství Marie Magdalské zakouší nyní učedníci na vlastní oči, ukřižovaný Ježíš se s nimi teď setkává a jeho zjevení působí, že velký strach se mění v radost.

4.8.2 Výklad

Ježíš končí poslání na zemi a přichází ke svým bratřím s darem svého Ducha. Duch jim pomůže, aby pokračovali v Jeho díle a byli schopni svědčit o lásce Otce, který je také našim Otcem.¹⁹⁵ Ježíš se zjevuje v „proměněné“ tělesnosti a je poznávacím znamením nového života v době Ducha.¹⁹⁶ Učedníci jsou pověřeni posláním, jsou nositeli plodů Ježíšova vítězství. Ježíš je učiní svými svědky v síle Ducha (J 15,26n).¹⁹⁷ Toto vyslání učedníků je velmi podobné tomu, když byl Ježíš vyslán svým Otcem (J 17,18). Ježíš poslán Otcem vydal sebe světu a stejným způsobem teď mají být posláni učedníci, mají být světu tím, čím mu byl Ježíš, mají jej zpřítomňovat a pokračovat v díle spásy.

¹⁹⁵ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 535.

¹⁹⁶ Srov. F. PORSCH, *Malý stuttgartský komentář*, str. 198.

¹⁹⁷ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 535.

Po vzkříšení se tedy Ježíš zjevuje učedníkům. Zdali je myšlena slovem učedníci celá obec Ježíšových věřících (žádný učedník není jmenován) nebo se jedná pouze o přítomný sbor apoštolů (bez Jidáše a Tomáše) zůstává otázkou. Po slovech poslání na ně dechl a řekl: „Přijměte Ducha svatého.“ Řecký text¹⁹⁸ neobsahuje slova „na ně“, která jsou vložena, říká pouze „on dechl“ nebo „vydechl“. Doplnění slov „na ně“ může dát textu smysl jako by už Ducha přijali. Slova „pneuma hagion“ (Duch svatý) se uvádí bez členu, navrhuje se, že na rozdíl od slibů Parakléta a na rozdíl od Skutků apoštolů 2, není to osobně Duch svatý, kdo je na mysli. Pokud „na ně“ vypustíme, vypadá to spíše, že toto dechnutí je neosobní dech Boha, symbolická síla spirituálního daru. Mnozí toto berou jako nějaký druh propůjčení Ducha, avšak vykládají si to takovým způsobem, aby zůstal prostor pro Letnice.¹⁹⁹ Mínění, že tímto okamžikem byli Duchem svatým obdařeni přítomní apoštolové, nedává smysl. Další text totiž neukazuje na jejich nějakou zvláštní proměněnu učedníků, a pokud srovnáme se Sk 2, nenacházíme žádný náznak, že by apoštolové již Ducha svatého obdrželi. I nadále mají obavy z židovských představitelů a rovněž Tomáš, který nebyl přítomen prvnímu zjevení Ježíše učedníkům, uvěří později ne kvůli svědectví Ducha, ale protože sám Ježíše vidí. Příchod Ducha svatého je vázán na Ježíšovo ukřižování, vzkříšení a nanebevstoupení, avšak v. 17 říká: „Nedotýkej se mě, neboť jsem ještě nevstoupil k Otci.“ Jedna z možností tedy znamená, že pravděpodobně ještě nemohl plně Ducha vylít, protože ještě nebyl oslaven. Text tedy může být považován za symbolický předobraz toho, co má teprve přijít, protože vítězství je již tady - Ježíš vstal z mrtvých. Nejčastější přístup však nazývá tento text janovské Letnice, tj. slíbený dar Ducha. Jan o Letnicích věděl, ale rozhodl se, že to sepíše tímto způsobem – s časovou spojitostí s Velikonocemi a to pro svoje osobité teologické pojetí, které spojuje sestoupení Ducha se smrtí Ježíše.²⁰⁰ Jinými slovy Janův přístup je teologický a ne chronologický, proto zde není kladena otázka dvojího darování Ducha, jednoho na Velikonoce a druhého o Letnicích.²⁰¹ Čtvrté evangelium nás utvrzuje, že příchod Ducha je spojen s velebením Ježíše, což je spojeno s hodinou smrti na kříži. Hodina nastala, a tudíž Ježíš říká svým stoupencům „Přijměte Ducha svatého.“ Navíc to, že Ježíš na ně vydechl je připodobněno Gn 2,7 a Ez 37,9 a událost je tak začátkem nového stvoření, probuzení se z mrtvých.²⁰² Otázka vztahu

¹⁹⁸ *Novum Testamentum Graece et Latine*, str. 316.

¹⁹⁹ D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, str. 649.

²⁰⁰ Srov. G. R. BEASLEY - MURAY, *John*, str. 380 – 382.

²⁰¹ D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, str. 651.

²⁰² D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, str. 650.

mezi tímto jediným janovským darem Ducha a tradicí Letnic podle Lukáše však nemůže být vyřešena.²⁰³ Zároveň není důvod si myslet, že výzva z J 20,22: „Přijmi Ducha svatého“ musí být uskutečněna okamžitě.²⁰⁴ Ať už je to popis Letnic, či Letnice byly později, jisté je, že oživující Duch byl dán věřícím, aby je posiloval v plnění úkolu. Jelikož u Jana „úřady“ nehrají žádnou roli, je na místě se domnívat, že učedníci zastupují všechny věřící. Ježíšova slova se tedy netýkají pouze skupiny apoštolů, ale všech, kteří uvěřili. Duch svatý, který se rozprostíral nad beránkem Božím je nyní rozprostřen nad všemi věřícími, aby mohli pokračovat v jeho díle smíření. Epocha Ducha započatá v Ježíšově těle pokračuje v nás, aby to, co bylo darované, bylo tím, co bude nadále růst.²⁰⁵ Darování Ducha vydechnutím připomíná oživení člověka Božím dechem (Gn 2,7). Sláva Syna je přenesena na společenství bratří, jsou proměněni v nové lidi, kteří jsou schopni zvěstovat Ježíšovo poselství a tak zprostředkovat světu nový život, ne však vlastní mocí, ale v síle Ducha svatého. Učedníci jsou pověřeni konáním díla Božího, mají předávat pokoj a radost dalším pokolením Ježíšových učedníků.²⁰⁶ Učedníci se v síle Ducha stanou uprostřed obav prostředníky posvěcení budoucích pokolení věřících.²⁰⁷ Bůh bude všechno a ve všem jako všechno a všichni jsou odpočátku v Bohu.²⁰⁸

4.8.3 Shrnutí

Duch nás činí novým stvořením schopným milovat, jako miluje Ježíš, který z lásky obětoval svůj život. Tak se stal trvalým zdrojem nového života a jednání, které působí Duch. Láska je vždy poslání (misie), je to vztah, který posílá osobu ze sebe k druhým.²⁰⁹ Proto motivem jednání musí být láska, protože Otec poslal svého Syna na svět, neboť svět miluje láskou zaměřenou na sdílení života. Ježíš splnil své poslání obětí, vydal sebe za nás. Tento úryvek je jediným janovským pojednáním o daru Ducha, odpovídající Letnicím, které zmiňuje evangelista Lukáš. Jan vysvětluje v základních rysech rozměr velikonoční služby, který Lukáš rozprostírá v čase.²¹⁰

²⁰³ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 553.

²⁰⁴ D. A. CARSON, *The Gospel according to John*, str. 652.

²⁰⁵ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 536.

²⁰⁶ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 551.

²⁰⁷ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 551.

²⁰⁸ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 536.

²⁰⁹ S. FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, str. 536.

²¹⁰ Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 554.

5 Závěr

Janovo učení o Duchu svatém obsahuje jedinečné rysy. Nejprve Duch svatý svědčí o Ježíšově božství (J 1,32) a o tom, že Ježíš je nositelem a udělovatelem Ducha. Ve velký den svátku stánků Ježíš hovoří o Duchu ve srovnání s živou vodou: „*Kdo věří ve mne, proudy živé vody poplynou z jeho nitra*“ (J 7,38). A evangelista dodává: „*To řekl o Duchu, jež měli přijmout ti, kteří v něj uvěřili.*“ (J 7,39). Stejně srovnání Ducha a vody používá Ježíš v rozhovoru se Samařankou, když mluví o „*prameni vody vyvěrající k věčnému životu*“ (J 4,14) a rovněž v rozhovoru s Nikodémem, když ohlašuje nutnost nového narození „*z vody a Ducha*“ (J 3,5), aby mohl člověk vejít do Božího království. Když se blížil čas Ježíšovy smrti, předpověděl apoštolům „jiného Přímluvce“ (J 14,16), kterého nazývá „Paraklétem“, což znamená „Přímluvce“, „Utěšitel“, „Obhájce“ nebo „Zastávce“. Ježíš mluví o „jiném Přímluvci“, „druhém Paraklétovi“, protože On je tím prvním (1J 2,1). Duch Svatý přichází po něm a díky němu, jeho úloha začíná až po jeho odchodu. Text Janova evangelia ukazuje, že podle Božího plánu je Ježíšův odchod nezbytná podmínka seslání a příchod Ducha Svatého (J 16,7). Duch přichází, aby pokračoval v započatém díle a je rovněž nazýván Duchem Pravdy (J 14,17). Tento Duch pravdy nás seznamuje s pravdou, kterou by jsme jinak nemohli znát, nechápali by jsme poselství Ježíšova učení, nerozuměli jeho slovům (J 13,7). Pouze díky Duchu můžeme porozumět Pravdě a přijmout ji. Duch Svatý bude stále přítomen, i když neviditelně, zajistí nepřetržité trvání Ježíšova učení a jeho stejné chápání v proměnlivých podmínkách všech dob. Nepřináší nic nového, pouze uvádí do veškeré pravdy (J 16,13), jednak vzhledem k tomu, co by apoštolové „nyní nesnesli“ (J 16,12 – spojitost je s Kristovým sebezmařením skrze utrpení a smrt na kříži) a zároveň je Duch zárukou, že v Církvi bude trvat stále ta pravda, kterou slyšeli apoštolové od svého Pána. Jeho prostřednictvím k nám přichází Ježíš a je uprostřed nás, díky němu je vztah s Ježíšem možný, on je tím vztahem. Tento Duch - Paraklét, je v Janově evangeliu nositelem vlastní a zvláštní činnosti, má silně osobní rysy – „přijde“, „učí“, „připomíná“, „vydává svědectví“, „oznámí“. Až přijde, usvědčí svět z toho, co znamená hřích, spravedlnost a soud (J 16,8). Duch Pravdy pomáhá poznat pravdu o hříchu a spravedlnosti. Tak vyvádí ze soudu do spravedlnosti, která je v Ježíši Kristu.

Třetí etapa dějin spásy, což znamená nové spásonosné sebedarování Boha v Duchu Svatém, začíná Letnicemi a bude pokračovat až do druhého příchodu Ježíše na

zem. Toto období je období Ducha svatého. Seslání Ducha svatého v Janově evangeliu (důraz na Velikonoce, na neděli Kristova vzkříšení) je sice odlišné od Lukášova evangelia (seslání DS v den Letnic, 50 dnů po Velikonocích), ale ve dvou různých datacích je popisována jedna a táž událost. Tuto odlišnost lze vysvětlit tím, že autoři evangelií uzpůsobili časovou návaznost událostí k teologii, která byla pro ně prvořadá. Vzkříšený Ježíš je trvalým zdrojem nového života a jednání, které působí Duch. Být svědkem působení Ducha svatého v životě člověka je mnohdy až dojemné a o důležitosti zakoušení není pochyb. Duch svatý proniká do nitra člověka a člověk je proměněn ve svém způsobu myšlení, cítění, chování a jednání. Duch ukazuje směr, uvádí do života a je přítomen v každém období (J 14,16). Působí v závislosti na okolnostech, situaci a otevřenosti člověka. Odhaluje věci budoucí a jedině on nás k dokonalé pravdě, kterou je Ježíš, může dovést (J 16,13-15). Bez Ducha svatého nemůže být člověk opravdovým křesťanem, Ježíšovým učedníkem, protože následovat Ježíše je možné pouze mocí Ducha svatého.

To, co se odehrávalo v průběhu Ježíšova života na zemi, se odehrává i nyní, kdy na zemi působí Duch svatý. To, co mluvil Ježíš o Otci, říká nyní Duch o Synu. Kdo neuvěří Duchu a kdo nepřijme Ducha, nemůže rozumět Božím tajemstvím a nemůže znát Krista.

Evangelium má eschatologický ráz, který je spojen s tématem „hodiny“, hodina přichází, a již je tu. Je vyjádřením pravdy, že nastaly Bohem zaslíbené poslední dny, ale plnost naděje teprve přijde, což je Janovo typické eschatologické prožívání přítomnosti. Povýšení a oslavení Syna jsou nutným předpokladem pro seslání Ducha svatého, Ježíšovo vykupitelské dílo musí být celé dokonáno. Jedině důsledkem toho, že Ježíš byl vyvýšen, mohl seslat Ducha a my můžeme mít život věčný.

Bibliografie

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. (včetně deuterokanonických knih), Praha: Česká biblická společnost, 2006¹².

Novum Testamentum Graece et Latine, ALAND, K., et ALAND B., ed., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984²⁶.

Nový zákon, Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové vulgátě, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003².

Sväté Písmo, Nový zákon, Podle typického vydání Nové Vulgáty přeložila Slovenská liturgická komise, vydala Slovenská biblická společnost, 1992.

BARRETT, C. K., *The Gospel according to St John*, London: SPCK, 1996².

BEASLEY-MURRAY, *John*, WBC 36, Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1999.

BORCHERT, G. L., *John 1-11*, NAC 25A, Nashville, Tenn: Broadman Press, 1996.

BORCHERT, G. L., *John 12-21*, NAC 25B, Nashville, Tenn: Broadman Press, 2002.

CARSON, D. A., *The Gospel according to John*, PNTC, Leicester – Grand Rapids, MI: Inter - Varsity Press – Eerdmans, 1991.

CARSON, D. A., & DOUGLAS J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, Praha: Návrat domů, 2008¹.

DODD, C. H., *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge: University Press, 1953.

DOUGLAS, J. D., ed., *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 1996.

DUKA, D., „Ruach Jahve“, in *Duch svatý*, Studijní texty Centra Aletti, kolektiv autorů, Olomouc: Centrum Aletti – Velehrad: Refugium, 2000, str. 24-29.

FAUSTI, S. *Una comunità legge il Vangelo di Giovanni*, Bologna: EDB; Milano: Ancora Editrice, 2004.

HERIBAN, J., *Príručný slovník Biblických vied*, Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1994.

HÖRSTER, G., *Úvod do Nového zákona*, Praha: Oliva, 1994.

IVANČIČ, T., *Život ze síly Ducha a modlitby*, Olomouc: Matice Cyrilometodějská s.r.o., 2005³.

JAN PAVEL II., *Dominum et vivificantem*, Encyklika Jana Pavla II. O Duchu svatém v životě církve a světa z 18. května 1986, Praha: Zvon, 1997.

Katechismus katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001².

LÉON-DUFOUR, X., ed., *Slovník Biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991.

MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, Sacra pagina 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Praha: Edice Kalich, 1956.

POKORNÝ, P., *Literární a teologický Úvod do Nového zákona*, Praha: Vyšehrad, 1993.

PORSCH, F., *Evangelium svatého Jana*, MSKNZ 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

POSPÍŠIL, C. V., „Základní východiska křesťanské pneumatologie“, in *Duch svatý*, Studijní texty Centra Aletti, kolektiv autorů, Olomouc: Centrum Aletti – Velehrad: Refugium, 2000, str. 30-48.

POSPÍŠIL, C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

TICHÝ, L., „Duch Ježíšův“, in *Duch svatý*, Studijní texty Centra Aletti, kolektiv autorů, Olomouc: Centrum Aletti – Velehrad: Refugium, 2000, str. 7-16.

TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003.

VELLA, E., *Duch svatý – pramen života*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

WIKENHAUSER, A., *Das Evangelium nach Johannes*, RNT 4, Regensburg: Pustet, 1961.

ZUMSTEIN, J., *Slovo v setmělém světě*, Třebenice: Mlýn, 1995.

ZVĚŘINA, J., *Teologie agapé*, svazek I., Praha: Vyšehrad, 2003.

Použité elektronické dokumenty

BibleWorks for Windows 8, 2009.

MAREČEK, P., *Úvod do Nového zákona*, CMTF UP: 2007-2008, nepublikovaná skripta pro potřeby studentů, dostupné na: <https://www.portalcmtf.upol.cz/download.php>

Seznam zkratek

PS	Písmo svaté
SZ	Starý zákon
NZ	Nový zákon
aj.	a jiné
čl.	článek
DS	Duch svatý
hebr.	hebrejsky
kap.	kapitola
KKC	Katechismus katolické církve
MSKNZ	Malý stuttgartský komentář. Nový zákon
NAC	New American Commentary
např.	například
PNTC	The Pillar New Testament Commentary
pol.	polovina
RNT	Regensburger Neues Testament
řec.	řecky
srov.	srovnej
str.	strana
sv.	svatý
tj.	to je
tzv.	tak zvaný
v.	verš
vv.	verše
vyd.	vydání
WBC	Word Biblical Commentary

Označení biblických knih je převzato z *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. (včetně Deuterokanonických knih)*, 11. vyd., (Praha: Česká biblická společnost, 2005, SZ str. 9-10, NZ str. 4).